

Rahimi, F. (2020). Muhammed Mehdi Tebrizî'nin Fevaid-i Ahmedî (Kavaid-i Türkî-Lügât-Temsilat) adlı eseri üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(3), 230-250. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.32>

MUHAMMED MEHDİ TEBRİZÎ'NİN *FEVAİD-İ AHMEDÎ (KAVAİD-İ TÜRKÎ-LÜGÂT-TEMSİLAT)* ADLI ESERİ ÜZERİNE

Dr. Farhad RAHİMİ

Tebriz Üniversitesi farhad_rahimi2007@yahoo.com ORCID

Öz

Türkçenin çok eskiliğinden kaynaklanan sağlam yapısı ve güçlü dil bilgisi onu her zaman ilgi ve cazibe odağı kılmıştır. Tarih boyu bu dili başka dilli halklara öğretmek için çeşitli sözlükler ve dil bilgisi eserleri yaratıldığı gibi İran sahasında da birçok Türkçe dil bilgisi ve sözlük meydana getirilmiştir. Bunlardan Farhad Rahimi tarafından yayımlanan Abdurrahim Şirvanî'nin dil bilgisi ve sözlükten ibaret *Mazharu't-Türkî* adlı eseri ve Kaçar Türk hâkimiyeti döneminden önceye ait olan *Fevaid-i Ahmedî* adlı eseri sayabiliriz. *Fevaid-i Ahmedî* Farsça ile yazılan Türkçe dil bilgisi ve Türkçe-Farsça sözlük ve Türkçe atasözlerinden ibaret bir eserdir. *Fevaid-i Ahmedî*, Muhammed Mehdi Tebrizî tarafından Seyyid Ahmed Ali Han Bahadır Bahadır adına 1784 yılında kaleme alınmıştır. Bu çalışmada kısa bir girişten sonra "*Fevaid-i Ahmedî*" başlığı altında verilen "Eserin Tanıtımı ve Düzeni", "Eserin Yazma Nüshaları", "Eserin Üzerinde Yapılan Çalışma", "Eserin Sözcük Bilimi ve Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi" alt başlıkları ile bu eser hakkında bilgi verilip incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, sözcük bilimi, sözlük bilimi, Fevaid-i Ahmedî, Muhammed Mehdi Tebrizî, İran, 18. yüzyıl, dil bilgisi, atasözleri.

ON THE WORK OF MUHAMMED MEHDİ TEBRİZÎ TITLED *FEVAİD-İ AHMEDÎ (KAVAİD-İ TÜRKÎ-LÜGÂT-TEMSİLAT)*

Abstract

The strong structure of Turkish and its strong grammar which originated from the very old Turkish language, have always made it the center of attention and attraction. Throughout history, various dictionaries and grammar works have been created to teach this language to people with other languages, and many Turkish grammar and dictionaries have been created in the Iranian area. Of these, is a work of Abdurrahim Shirvanî named *Mazharu't-Türkî* that published by Farhad Rahimi, consisting of grammar and dictionary, and a work named *Fevaid-i Ahmedî* that belongs to before the period of Qajar Turkish domination that published by Farhad Rahimi. *Fevaid-i Ahmedî* is a work consisting of Turkish grammar written in Persian and Turkish-Persian dictionary and Turkish proverbs.

Fevaid-i Ahmedî was written by Muhammed Mehdi Tebrizî in the name of Seyyid Ahmed Ali Han Bahadır Bahadır in 1784. In this study, after a short introduction, information has been given about this work and analyzed under the subheadings of "Presentation and Layout of the Work", "Manuscripts Copies of the Work", "Studies on the Work", "Evaluation of the Work In Terms of Lexicology And Lexicography" under the heading of "Fevaid-i Ahmedî".

Keywords: Azerbaijan Turkish, Azerbaijan Turkish Dictionary, lexicology, lexicography, *Fevaid-i Ahmedî*, Muhammed Mehdi Tebrizî, Iran, 18th century, grammar, proverbs.

1. Giriş

Türkçenin çok eskiliğinden kaynaklanan sağlam yapısı ve güçlü dil bilgisi onu her zaman ilgi ve cazibe odağı kılmıştır. Tarih boyu bu dili başka dilli halklara öğretmek için çeşitli sözlükler ve dil bilgisi eserleri yaratıldığı gibi İran sahasında da birçok Türkçe dil bilgisi ve sözlük meydana getirilmiştir. Bunlardan Kaçar Türk hâkimiyeti dönemine ait olan ve Hüseyin Muhammedzade Sadik tarafından bilim dünyasına tanıtılan Mirza Tabîb Aştîyanî'nin ve gene de Abdulali Halhalî'nin dil bilgisi eserlerini, Kaçar dönemine ait olan ve Farhad Rahimi tarafından yayımlanan Abdurrahim Şirvanî'nin *Mazharu't-Türkî* adlı dil bilgisi ve sözlük eserini sayabiliriz. Bunlardan bir başkası Kaçar döneminden önceye ait olan *Fevaid-i Ahmedî* adlı bu eserdir.

2. *Fevaid-i Ahmedî*

2.1. Eserin Tanıtımı ve Düzeni

Fevaid-i Ahmedî Farsça ile yazılan Türkçe dil bilgisi ve Türkçe-Farsça sözlük ve Türkçe atasözlerinden ibaret bir eserdir. *Fevaid-i Ahmedî*, Muhammed Mehdi Tebrizî tarafından Seyyid Ahmed Ali Han Bahadır Bahadır adına H 1198 yılının sonlarında (1784) kaleme alınmaya başlanmış, H 1199 yılının başında (1784) bitirilmiştir.

Bu eser kısa bir giriş, mukaddime, fasıllar, baplar ve hatimedden ibarettir. Bu fasıllarda fiil-i mazi, fiil-i hâl, fiil-i müstakbel, fiil-i emir, fiil-i nehiy, ism-i fail, ism-i meful, ism-i zaman ve mekân, ism-i alet, zamirler ve işaret adları, zamirlerde kullanılan ekler ve edatlar, nispet eki, ses değişimleri, yazı kuralları ve sayılar başlığı altında Türkçe dil bilgisi kısaca ele alındıktan sonra 19 baptan oluşan Türkçe-Farsça bir sözlük verilmiştir. Her bap Arap alfabesiyle ilk harfi gösterir. Her bap ise birkaç fasıldan oluşmaktadır. Fasıllar Arap alfabesiyle son harfe işaret etmektedir. Hatime bölümünde Temsilat-i Türkî yani Türkçe atasözlerine yer verilmiştir. Yazara göre bu atasözlerinin çoğu Türkçeden Farsçaya da geçmiştir. Hatimedden sonra gelen son söz ve bazı dil bilgisi açıklamaları ile eser sona ermiştir.

2.2. Eserin Yazma Nüshaları

Bu eserin İran kitaplıklarında iki yazma nüshası bulunmaktadır:

2.2.1. Tahran Milli Melik Kütüphanesi 379 / 2 (Fazlullah Han lügati ile birlikte bir mecmuadadır) numarada yerleşen bu eserin girişinden H 1198 yılının sonlarında yazıldığı, eserin sonundan ise Seyyid Muhammed Han Bahadır, Seyyid Ali Han Bahadır ve Seyyid Ahmed Ali Han Bahadır Bahadır adına H 1199 yılının muharreminde bitirildiği anlaşılmaktadır. Eserin sonundaki ketebe kaydından *Fevaid-i Ahmedî* adını taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Eserin sayfa kenarlarında bazı açıklamalara rastlanmaktadır. Tirme kâğıtlı 64

yapraktan oluşan bu eserin her sayfası 18 satır ve 22,8*16,2 boyutlarındadır. Kahverengi meşin ciltlidir (A).

2.2.2. Tahran Meclis Kütüphanesi 86990 numarada yerleşen bu eserin girişinden H 1198 yılının sonlarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserin sayfa kenarlarında bazı açıklamalara rastlanmaktadır. Bu eser Muhyiddin Ahmed Hayruddin Han tarafından cuma günü 9 rebiyüssani H 1274’de Hindistan’da istinsah edilmiştir. 98 yapraktan oluşan bu eser nesih hat ile ve her sayfası 14 satır ve 21*15 boyutlarındadır. Kırmızı meşin ciltlidir (B).

2.3. Eserin Üzerinde Yapılan Çalışma

Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2020 yılında Tebriz’de yayımlanmıştır.

- Rahimi, Farhad (2020). *Muhammed Mehdi Tebrizî: Fevaid-i Ahmedî (Kavaid-i Türkî-Lügât- Temsilat)*. Tebriz: Ahter.

2.4. Eserin Sözcük Bilimi ve Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi

- Yazar dil bilgisi kısmını *Kavaid-i Türkî* olarak adlandırmış, dil bilgisi ve sözlük açıklamalarının çeşitli yerlerinde bu dilin adını kullanırken Türkî terimini kullanmıştır. Yazar sözlük kısmının başında Türk dilinin çeşitliliğinden dolayı sadece İran ve Azerbaycan’da geçerli olan lügatlerin verilmesiyle yetinildiğini dile getirmiştir. Sözlükte birçok deyimde de yer verilmiştir.

- Eserde Türkî-yi Azerbaycan (Azerbaycan Türkçesi) terimi de kullanılmıştır: *yuc* (يُوج): Türkî-yi Azerbaycan’da *uc* (أُوج) “uç”, *yud* (يُود): Türkî-yi Azerbaycan’da *ut/ud* (أوت-أود) “yut”, *yendir* (يُنْدِر): Türkî-yi Azerbaycan’da *endir* (أَنْدِر) “indir”.

- Eserin sözlük kısmında Türkî-yi Çığatayî, Lügat-i Çığatayî veya lafz-i Çığatayî terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçesinin söz varlığına da başvurulmuştur: *tokuz/tokkuz* (توقوز-تُقُوز) “dokuz”, *öte* (أْتَا) “öd”, *arğa* (أَرَا) “ırmak”, *arğa* (أَرَا) “arka”, *aga* (أَا) “harem hatunu”, *uluğ* (أَلُغ) “ulu”, *yıl* (يِيل) “yıl”, *başak* (بَشَاق) “temren”, *böri* (بُورِي) “kurt”, *barı* (بَارِي) “hep, bütün”, *toşkan* (تُوشْكَان) “tavşan”, *cücük* (جُوجُوك) “tatlı”, *saruğ* (سَارُوْغ) “sarı”, *savurmağ* (سَاوْرْمَاق) “savurmak”, *sarı* (سَارِي) “taraf”, *kuyaş* (قُويَاش) “güneş”, *köp* (كُپ) “çok”, *kökeltaş* (كُوكَلْتَاش) “süt kardeşi”, *luy* (لُوي) “balina; timsah”, *yasa* (يَاَسَا) “kıyas”, *yuc* (يُوج) “uç”, *yigid* (يُيْغِيد) “yiğit”, *yağmur* (يَاغْمُور) “yağmur”, *yendir* (يُنْدِر) “indir”, *yüz* (يُوز) “yüz, çehre”, *yarlıg* (يَارْلِيْغ) “yarlık”, *yarug* (يَارُوْغ) “ışıklı”, *yarugluk* (يَارُوْغْلُوك) “aydınlık”, *yalıncağ* (يَالِنْجَاق) “çiplak, yalıncağ”, *yıklatmak* (يُقْلَاتْمَاق) “ağlatmak”, *yarumak* (يَارُوْمَاق) “ışıklanmak”, *yarutmak* (يَارُوتْمَاق) “ışıklandırmak”, *yudmak* (يُودْمَاق) “yutmak”, *yaşurmağ* (يَاشُورْمَاق) “gizlemek”, *yılan* (يِيلَان) “yılan”, *yene* (يِنَه) “yine”.

- Eserin sözlük kısmında Lügat-i Rumî veya Zeban-ı Rumî terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçesinin söz varlığına da başvurulmuştur: *urba* (أُورْبَا) “giysi”, *et* (أْت) “et”, *uçkur* (أُقْجُور) “uçkur”, *anğmak* (أَنْكَمَاق) “anmak”, *aramak* (أَرَامَاق) “aramak”, *öylen* (أُويْلَنْ) “öğlen”, *ayağ donu* (أَيَاغ دَنْو) “don”, *éyi / iyi* (أَيِي) “iyi”, *üç tuğlı* (أُوج تُوْغْلِي) “üç tuğ taşıyan başkomutan”, *bégir* (بِكِر) “at”, *peşkir* (پِيشْكِير) “peşkir”, *boğ / poğ* (بُوق-بُوق) “bok”, *bulmak* (بُولْمَاق) “bulmak”, *teres* (تَرَس) “dinsiz”, *çocuğ* (چُوجُوخ) “çocuk”, *çubuk* (چُوبُوك) “çubuk”, *çezgenmak* (چَزْغَنْمَاق) “çevresini dolaşmak, çizginmek”, *cizme* (چَزْمَه) “çizme”, *suç* (سُوج) “suç”, *sıcağ / sıcak* (سِيْجَاق-سِيْجَاخ) “sıcak”.

“sıcak”, *saçmak* (ساجماق) “saçmak”, *sormak* / *şormak* (سورماق-صورماق) “sormak”, *şindi* (شندی) “şimdi”, *kalbur* (قالبور) “kalbur”, *kaldir* (قالدير) “kaldır”, *konak* (فوناق) “konak”, *kovuk* (قووق) “kavuk, uzun başlık”, *köle* (كولا) “köle”, “hizmetçi oğlan”, *kez* (كز) “kez”, *kitlemak* (كتلاماق) “kitlemek”, *gendi* (گندی) “kendi”, *levend* (لوند) “bir askerî sınıf”, *minçayı* (منچايى) “manca”, *nirgil* (نيرگل) “hokka, hile”, *ne yapım* (نه ياپيم) “ne yapayım”, *nere* / *nere* (نره-نره) “nere”, *nétdi* / *ne étdi* (نندی-نه) “ne etti”, *varmak* (وارماق) “gitmek”, *yağmur* (ياغمور) “yağmur”, *yéndir* (پندر) “indir”, *yüz* (يوز) “yüz, çehre”, *yemiş* (ييمش) “yemiş, meyve”, *yüklenmiş* (يوكلنميش) “yüklemiş”, *yapmak* (ياپماق) “yapmak”, *yahmak* (ياخماق) “yakmak”, *yudmak* (يودماق) “yutmak”, *yabana sövlemek* (يابانه) “yabana”, *yabana, boşa*, *yovrum* (يوروم) “sevgilim; dostum”, *yabana söylemek*, *yabana* (يابانه) “yabana”, *yovrum* (يوروم) “yarın”, *yatakan* (ياتاقان) “yatağan”, *yétđi* (پتدی) “yetti”.

• Eserin sözlük kısmında Zeban-ı Özbek terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçesinin söz varlığına da başvurulmuştur: *mirtih* (مريتخ) “tüfek”.

• Eserin sözlük kısmında Zeban-ı Eramine terimleriyle bazen Ermeni dilinin söz varlığına da başvurulmuştur: *kamas* (قاماس) “aheste, yavaş”, *kamas kamas* (قاماس) “aheste aheste, yavaş yavaş”.

• Eserin sözlük kısmında Dehâkîn veya Dehât terimleriyle bazen köylülerin diline de başvurulmuştur: *açdüğ* (آچدگ) “açtık”, *acdüğ* (آچدگ) “acıktık”, *oymak* (اويماق) “aymak: ayılmak; anlamak”, *étmeg* (اتمک) “etmek”, *içmeg* (ايچمک) “içmek”, *incimeg* (انچيمک) “incimek”, *ekmek* (اکمک) “ekmek”, *örték* (اورتک) “örtelim”, *emmek* (أممک) “emmek”, *bağrur* (باغرر) “bağırır”, *duy* (دوی) “duy, anla”, *gede* (گده) “oğlan, erkek çocuk”, *mövüz* (مؤز) “kuru üzüm”, *növüs* (نؤس) “nefis; erkeklik organı”, *neyliyek* (نئليک) “ne edelim”, *hoy* (هوی) “seslenme sözü”.

• Eserin sözlük kısmında Avam terimleriyle bazen alt tabakaların diline de başvurulmuştur: *mege* (مکه) “meğer”, *bire* (بیره) “bire”, *dızkırmak* (دیزقيرماق) “sıçmak”, *zortla* (زورتلا) “tık!”, *koz* (قوز) “taşaklar”, *gürgebaz* / *gürgevaz* (گورکه باز-گورکه واز) “eğlenmek amacıyla meydana ağzı kapalı olan bir kurdun etrafını çevirip bağırarak şiirler okuyup kurdun etrafa saldırmamasını sağlama”, *gömmağ* (گومماق) “sikmek”, *yarağ* (يراق) “yarak, erkeklik organı”.

• Eserin sözlük kısmında Êlat terimleriyle bazen Yörüklerin diline de başvurulmuştur: *divit* (ديويت) “kavat”, *mövüz* (مؤز) “kuru üzüm”.

• Eserin sözlük kısmında Elvat ve Evbaş terimleriyle bazen ayak takımı ve serserilerin diline de başvurulmuştur: *şişlim* (شيشلم) “şişleyeyim, saplayayım”.

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken Tazî (Arabî) terimleriyle bazen maddenin bu dildeki karşılığı da verilmektedir: *bit* (بيت) “bit” (قمل ~), *bire* (بیره) “bire” (برغوٹ ~), *pineki* (پينکي) “hafif uyku” (سینه ~), *duvar* (دوار) “duvar” (جدار ~), *daz* (داز) “kel” (اقرع ~), *dirsek* (دیرسک) “dirsek” (مرفق ~), *degül* (دنگول) “değil” (ليس ~), *dérin* (دیرين) “derin” (عمق ~), *süt* (سوت) “süt” (سوت ~), *kurt* (قورت) “kurt” (زجاج ~), *şişe* (شوشه) “şişe” (زجاج ~), *şakirt, öğrenci* (شاکيرد) “şakirt, öğrenci” (تلميذ ~), *kanat* (قانات) “kanat” (جناح ~), *karvaş* (قارواش) “cariye” (جاريه ~), *kapuçı* (قاپوچی) “kapuçı” (جاریه ~), *kepek* (گپک) “kepek” (نخاله ~), *keçel* (کچل) “keçel” (حاجب ~), *konşu* (قونشوی) “komşu” (جار ~), *kepek* (گپک) “kepek” (نخاله ~), *keçel* (کچل) “keçel” (حاجب ~).

“kel” (ريح) ~ “yel” (یل) “yél” (یوم) ~ “gün” (گون) “gün” (جنیبت) ~ “yedek at” (کتل) “kötel” (اقرع) ~ “kel” (یول) (خفیف) ~ “yeğni” (یونگل) “yüngül” (طریق) ~ “yol” (یول).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken Hindî terimleriyle bazen maddenin bu dildeki karşılığı da verilmektedir: *ocak* (أوجاق) “ocak” (چوله) ~ “oh” (أوحى) “oḥay” (نخره) ~ “boşkab” (بودار) ~ “sahtiyan” (بلغار) “bulğar” (لال مرچ) ~ “biber” (بیر) “biber” (رکابی) ~ “tabak” (بوشقاب) (بخو) “buḥav” (چوری) ~ “bilezik” (بلزوک-پلر زوک) “bilezük / bilerzük” (دلئل) ~ “gevşek çamur” (باتیش) “bukağ” (تیکه) ~ “ince tahta, çöp” (چوب) “çöb” (تجر) “tecir” (بیری) ~ “bukağ” (چلمک) “çölmek” (میل) ~ “kir; pis; irin” (چرک) “çirk” (نقیب) ~ “tallal, çağirtmaç, çağirtkan” (چارچی) “çömlek” (نونى) ~ “çük” (چک) “çük” (چمتكى) ~ “çimdik” (چمىك) “çimdik” (هاندى) ~ “kına” (رُوح) “ruḥ-ı tutya” (لاتى) ~ “değnek” (نکنک) “degenek” (تته) ~ “dılak” (دلّاق) “dillağ” (مهندی) ~ “kına” (توتیا) “çinko; sürme, tutya” (جست) ~ “zopa” (زوپا) “sopa” (لاتى) ~ “zağ” (زاق) “zağ” (پهتکرى) ~ “silli” (ابکنى) ~ “kurutmak için çamaşırların asıldığı ip” (شرت) “şerit” (طماچه-طماچا) ~ “sille” (سلى) (اخرت) ~ “koz, ceviz” (فوز) “koz” (ستو) ~ “kavut” (فوت) “kovut” (قیزه) ~ “gemle!” (قانتارلا) “kantarla” (قزمساق) “kurumsaq” (کرچن) ~ “kazımık” (قازماق) “kazmaq” (ترپوز) ~ “karpuz” (قارپوز) “karpuz” (میان) ~ “kın” (قن) “kın” (خاگینه) ~ “kaygana” (قیقناق) “kaykanak” (بهروى-بهروا) ~ “kaltaban” “kibrıt” (کلبت) “kilbit” (کلونجى) ~ “çörek otu” (قره چورک اوتى) “kara çörek otu” (کنج) ~ “kapan” (قاپان) “kel” (کچل) “keçel” (چوکى) ~ “bekçilik” (کیشک) “keşik” (جولى) ~ “salıncak” (گف) “kuf” (دیبیه صلائی) ~ “örük” (هزک) “hörük” (دست پناه) ~ “maşa” (ماشه) “maşa” (چلمچه) ~ “leğen” (لگن) “legen” (گنجه) ~ “yérpik” (کنکال دالو) ~ “yıka!” (پيخا-پيخالالا) “yéyħa / yéyħala” (ایلاچى) ~ “kakule” (هل) “hél / hil” (چوتى) “yelpaze” (پرنکه) ~ “yelpaze” (پرنکه).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken bazen Bengale dilinden karşılığı da verilmektedir: *kapan* (قاپان) “kapan” (گوله) ~ “kapan” (گوله).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken bazen Irak dilindeki biçimi de verilmektedir: *kaytan* (قبطان) “kaytan” ~ *kaytun* (قبطون), *kelyan* (قلیان) “nargile” ~ *keylun* (قيلون).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken Etrak-ı Kuhh (فخ) terimleriyle bazen halis Türklerin dilindeki karşılığı da verilmektedir: *kelyan* (قلیان) “nargile” ~ *keylan* (قيلان).

• Eserin sözlük kısmında başka sözlüklerde olmayan, nadir bulunan veya ilgi çekici sözcükler vardır: *öte* (أنا) “öd”, *arğa* (أرغا) “ırmak”, *uvand* (أواند) “tehir, erteleme, gecikme”, *eger* (اگر) “hekimlikte kullanılan bir kök, [eğir]”, *uqçur* (أقچور) “uçkur”, *araz* (أراز) “gam, keder”, *ülüş* (ألش) “artakalan yemek, yemek artığı”, *üküş* (أوکوش) “iki üç”, *üküş gün* (گون) “iki üç gün”, *indicağ* (اينديجاج) “şimdi”, *oḥağ* (أوطاق) “ateş çıkarılan taş, çakmak”, *oymağ* (أويماق) “aymak: ayılmak; anlamak”, *unumağ* (أونوماق) “unutulmak”, *ulamlağ* (أولاملماق) “tahmin etmek, ölçmek”, *itdirmağ* (ايتيرماق) “yitirmek”, *emzek* (أمزک) “emzik”, *ençüçek* (أنچچک) “kavrulup kabuğu soyularak yenilen bir çeşit hububat”, *eldeng* (ألدنک) “laftan anlamayan”, *ilana ağı veren* (ايلانه آغو ويرن) “kertenkele, [yılana ağı veren]”, *arman* (أرمان) “temenni, arzu”, *oğlan aşısı* (أوغلان آشى) “ilaçlarda kullanılan kunduz taşı”, *badıç* (بادیچ) “çakşır altından giyilen pamuklu kumaş”, *bulğar* (بلغار) “sahtiyan”, *bérevüz* (بزوز) “ariyet, ödünç”, *begres* (بکرس) “bir tür kumaş”, *badalış* (بادالش) “kalelerin kuşatılmasında kullanılan bir top”, *batış* (باتیش) “gevşek

çamur”, *boyaq* (بویاق) “kumaşa boya yapmak için kullanılan ağaç”, *boyunçaq* (بویونچاق) “kızların boyunlarına taktıkları boncuklar”, *baş açan* (باش آچن) “bir tür kâğıt oyunu”, *barca* (بارجه) “hep, bütün; hepsi”, *başı baklu / başı bağlu* (باشی باقلو-باشی باغلو) “kertenkele”, *pupu* (پوپو) “hüthüt, ibibik”, *tana* (تانا) “kadınların burunlarına taktıkları halka”, *turna / turna* (ترنا-ترنا) “kemer veya halatı örerek yapılan vurma aracı”, *tıp* (تیپ) “askerî grup”, *tumac* (تماج) “bir tür gön, meşin”, *tecir* (تجر) “çığ, paravana”, *taħır* (تاخر) “acı”, *tes* (تس) “at tersi”, *topçaq* (توپچاق) “soylu at”, *tutunmaq* (توتونماق) “tutuşmak: ateş almak”, *tig* (تیک) “diken”, *tepecek* (تپچک) “tıkaç”, *torga* (تورغه) “güzel öten bir kuş, turgay, toygay”, *tünüke* (تنگه) “pehlivan güreşçilerin giydiği kısa pantolon”, *teleke* (تلهکه) “bir şeyi elde etmek; çalmak, aşırmaq”, *tülüngi* (تئلنگی) “kapkaç”, *cıgla / cıkla* (چغلا-چغلا) “dans eden çocuklar, rakkas çocuklar”, *çigid / çigit* (چگد-چگت) “olgunlaşmamış karpuz”, *çimid* (چمید) “çimdik”, *culunbur* (جلنبر) “sefil, perişan”, *çevr* (چور) “çevre”, *çilis / kinis* (چلیس-کینس) “cimri, hasis”, *çaq* (چاق) “semiz ve sağ sağlam bedenli”, *cov salmaq / çov salmaq* (جو سالماق-چو سالماق) “ün salmaq”, *cütmaq* (جوتماق) “çift koşmak”, *çoğan* (چوغان) “çöven, sabun otu”, *çilsime* (چلیسمه) “kiş gecelerinde yenilen kuru yemiş”, *ca’de* (جده) “cadde”, *cıdav* (جودو) “omuz veya sırtı yaralı hayvan”, *çargatu* (چرغتو) “kadınların yıkanmak için hamama götürdükleri tas”, *çapav* (چاپو) “çapul, akın”, *çarhçı* (چرخچی) “çarkacı”, *çalçı* (چالچی) “alıcı kuş”, *ciki ciki* (جکی-جکی) “sevinc, beğenme, hayranlık duyguları belirten bir söz”, *çarhı* (چرخى) “tuvalet, hela”, *divit* (دویت) “kavat”, *deftin* (دفتین) “dokumacı tarağı, kirkit”, *dügdügi* (دگدگی) “[baltanın arkası, düğdüğü]”, *diz gözi* (دیز گوزی) “diz kapağı”, *dügüşı* (دوگوشی) “sepet”, *rika* (ریکا) “tella, çağirtmaç”, *ruvaq* (رُواق) “rukaq: yufka ekmeği”, *refide* (رفیده) “üzerine hamur açıp tandır duvarına yapıştırılan [yastığa benzer] nesne”, *ray* (رای) “biat ve tebaiyet”, *zort* (زورت) “tıkma”, *zortlamaq* (زورتلاماق) “tıkmak, zorla sokmak”, *zingile* (زنگله) “üzümün büyük salkımından koparılan küçük salkım”, *zıfav* (زفو) “alay amacı ile söylenen bir söz”, *serb* (سرب) “kulağı ve kuyruğu kesilmiş köpek”, *suyuh / suyug* (سویوخ-سویوغ) “sıvık, sulu”, *saçak / saçek* (ساجاق-ساجک) “gelin çeyizi”, *sohlamaq* (سوخلاماق) “sokmak”, *sövütmaq* (سوتوماق) “sevindirmek”, *sovaşmaq* (سواشماق) “savaşmak”, *sarışmaq* (سارشماق) “diken ilişmek”, *sopang* (سوپانک) “sapan”, *sağal* (ساغال) “sağlam”, *savladum / sovladum* (سولدم-سولادم) “taşa sürtüp keskinleştirmek, bilemek, zağlamak”, *savkun* (سوفون) “atı önemli işler için hazırlamak maksadıyla yürüyüşe çıkarmak”, *sanma* (سانمه) “sayma”, *serme / sarma* (سرمه) “nefis tüfeklerin kundağının yapıldığı cevherli ağaç”, *sayra* (سیره) “güzel öten ve rengârenk olan bir tür bülbül”, *sakqav* (سقو) “burnundan irin akan at”, *sav* (سو) “taşla keskinleştirme, zağlama”, *saqlav* (ساقلو) “sınırlarda koruma işinin yapan leşker”, *savrı* (ساورى) “hediye, armağan”, *şallaq* (شلاق) “dövmek, dayak atmak”, *şakıldaq* (شاقلداق) “koyunların yünlerine yapışan pislik”, *şillik* (شیلک) “top veya tüfek gibi silahların patlama sesi”, *şing* (شینگ) “yenilebilen bir ot”, *şetel* (شتل) “kumarbazdan alınan bahşış payı”, *şugul* (شغول) “şakul, çekül”, *şalayın* (شالاین) “güzel, bakımlı”, *şırqa* (شرقه) “at donlarından biri”, *şalaħda* (شلاخده) “koşuşturma, telaş, çaba”, *şulumulu / şenderma’u* (شولومولو-شندرמעو) “hercümerç”, *fülgüc* (فلگوج) “kaftan yeninin başında çıkarılan uç”, *kana* (قانا) “üzerine üzüm asmalarının yatırıldığı tepecikler”, *kovala* (قوالا) “yünden yapılan ince ip”, *kantar* (قنتر) “at gemi, yular, dizgin”, *kor* (قور) “bekçilik, koruma”, *korçı* (قورچی) “muhafız, korumacı”, *kamız* (قمیز) “genelde Özbekleri içtiği at sütü”, *kapuq* (قاپوق) “ok meydanında uzun ağaç başına bakırdan tepsi takılıp atlı okçular

tarafından bu nişanın vurulması”, *kazzak* (فَزَاق) “yolkesen”, *kıcırmağ* (فَجْرَمَاق) “un ekşimek, mayalanmak”, *kıcirtmağ* (فَجْرَتَمَاق) “ekşitmek, mayalamak; göz dikmek”, *kuruldamağ* (فُورُولدَمَاق) “gök gürlmek”, *kantarlamağ* (قانتارلامَاق) “atı gemlemek”, *koşalmağ* (فُوشلَمَاق) “koşulmak, yanına katılmak”, *kıya* (قَيَه) “feryat, bağırtı, haykırış”, *kıya çekmağ* (قَيَه چَكَمَاق) “feryat koparmak, bağırmak, haykırmak”, *kurdeşen* (فُرْدَشَن) “zalim; kaba, terbiyesiz”, *kaçқан* (قاچқан) “çok kaçan”, *koluğa* (فُولُوقَه) “kıça çivi çakmak”, *koşa* (فُوشَه) “kötülük, fenalık”, *kulluğçı* (فُولُوقچى) “sazavul: tahsildar, vergici; sefil ve perişan bir ordu”, *kazkanı* (قازقانى) “serserilerin giydiği bir tür ayakkabı”, *katı* (قاتى) “yüksek ses”, *kaz begi / gaz begi* (قَزَبِكى-غازبىكى) “bakır sikke”, *kipe / küpe* (كَيپا-كُپا) “koyunun ince bağırsakları temizlenip içine harç konularak pişirilen bir yemek”, *gömeç* (كُوماچ) “ağzı kapalı demir kap içinde pişirilen bir tür ekmek”, *köç* (كُوج) “ayal ve çocuklar, çoluk çocuk”, *girdebaz* (گِرده باز) “oğlançı”, *gürgavaz* (گُرک آواز) “gürgebaz / gürgevez: eğlenmek amacıyla meydanda ağzı kapalı olan bir kurdun etrafını çevirip bağırarak şiirler okuyup kurdun etrafa saldırmasını sağlama”, *günbez eyledi* (گُنْبَز ایلدی) “domaldı” *körnüş* (كُرنش) “sultanların önünde eğilip selam vermek”, *gögeş* (گُوكش) “göz gözlü”, *kenef* (كَنَف) “çok eskimiş ve yıpranmış nesne”, *gülüf* (گُلُف) “su gideri”, *getirdirmağ* (گَتِرِدِرَمَاق) “getirtmek”, *gedürmağ* (گَدُورَمَاق) “götürmek”, *kükrimağ* (گُوكريمَاق) “sıkıntıdan perişan olmak”, *gömmağ* (گُومَمَاق) “sıkmak”, *kelek* (كَلَك) “kargaşa, gürültü”, *gezme keşik* (گَزْمَه كَشِيك) “gece bekçisi”, *gécim* (گِچِم) “savaşta giyilen zırh”, *gögçe* (گُوكچَه) “bir tür erik”, *külüçe* (كُلُچَه) “bir tür ekmek”, *ketirge* (گَتِرگَه) “zamk, reçine”, *gözellü* (گُوزُل لُ) “güzel”, *kevli* (كولى) “fahişe”, *lam elif la* (لام اَلِف لَا) “kemer şalına atılan düğüm”, *lop* (لُوب) “hile, aldatma”, *lekke* (لَگَه) “sünger parçası”, *lüke* (لُكَه) “atılmamış pamuk”, *leçeke* (لَچَكَه) “duvar sobası, duvar dolabı veya kapı kemerinin etrafı, takın etrafı”, *moda* (مُودَا) “Yörüklerin evi”, *malaza* (مَلَاذَا) “sıpa tersi”, *mat* (مَات) “çocukların oyunda atmak için yaptığı gürültü”, *muğ* (مُوخ) “şakin, hayran”, *miyiz* (مِيَز) “kuru üzüm”, *mamiş / mamuş* (مَامِش-مَامُوش) “ferç, am”, *mılağ* (مِلَاق) “üzümlerin takılıp tavandan asıldığı ip”, *müşek* (مُشَك) “havai fişek; fişek”, *mövre* (مُورَه) “üzüm ağacından kesilmiş kuru ağaç”, *möv* (مُو) “üzüm ağacı”, *mav* (مُو) “miyav”, *micmici* (مِچِمچى) “kimseye söz geçiremeyen gevşek ağızlı kimsede”, *mincaı* (مِنْجَانى) “manca”, *nuhala* (نُوخَالَا) “gece el veya ayağa konulup sabah kaldırılan kına”, *nıg nıg* (نِغ نِغ) “gam, keder veya sevdadan kendi kendine veya başkasıyla çok konuşmak”, *nasağ* (نَسَق) “kıyas, ceza”, *nargil* (نَارگِل) “narcıl, Hindistan cevizi”, *nirgil* (نِرگِل) “hokka, hile”, *nişin* (نِشِين) “basur”, *nevçe* (نُوجَه) “güreş öğrencisi, güreşçi çırağı”, *havlamağ / hovlamağ* (هُولَمَاق-هُولَمَاق) “hohlamak, soluk vererek elleri ısıtmak”, *hörle* (هُورَلَا) “yoksulların su ile pişirdiği yiyecek, [hürle]”, *höt* (هُت) “deveyi sürerken kullanılan bir söz”, *hort* (هُورت) “birden içmek”, *högür* (هُگُور) “alışma, ünsiyet”, *högürlenmeğ* (هُگُورلِنَمَاق) “alışmak, öğür olmak”, *hor* (هُور) “bir şeyin birdenbire dökülmesi veya yüreğin birdenbire çarpması”, *hiz* (هِيز) “ibne ve namert”, *homurmağ* (هُمُورَمَاق) “torbanın ağzını çevirerek dikmek”, *hök* (هُك) “devenin kalkması için söylenen bir söz”, *hennühün* (هَنْ هَنْ) “bir işi erteleyerek savsaklamak”, *hav hav* (هُو هُو) “bir kalabalığın toplanıp yersiz bağırmalar yapması”, *hërri* (هَرى) “birini kovarken söylenen bir söz”, *vızvıza* (وِوزَا) “soğuk havalarda uçamayan mor renkli bir böcek”, *verciş* (وَرچِش) “pehlivanlık sporu”, *vırıldamağ* (وِرِلدَمَاق) “taş veya şesper gibi nesnelerin zorla yere atılıp ses çıkarması”, *véregen* (وِيرِگَن) “haber sormak, yoklamak, bakıp hizmet

etmek, ilgilenmek”, *yovumaz* (يُؤوماز) “bir araya gelmez”, *yorma* (يُورما) “sırma dikme, nakış işleme”, *yallı yalana* (يَلَى يَلْنَا) “müzik ahengi, nağme, ezgi”, *yortlamak* (يُورتلاماق) “at adım atarak koşmak”, *yortlatmak* (يُورتلاتماق) “atı adım attırarak koşturmak”, *yortala* (يُورتالا) “atı adım attırarak koştur!””, *yapalak* (يَپالاق) “yassı, yayvan, yalılık”, *yuğulanmak* (يُؤُولانماق) “uykuya yenilmek, uyku bastırmak”, *yorğun almak* (يُورقُون آلماق) “dinlenmek”, *yorğalanmak* (يُورقالانماق) “hızlı yürümek”, *yal bağlamak* (يَال باغلاماق) “kibirlenmek”, *yélken* (يَلَكَن) “güzel ve rengârenk bir kuş”, *yérri ha yérri* (يَرَى ها يَرَى) “korku salmak için söylenen bir söz”.

• *Azerbaycan* maddesinde bu adın aslının Azerbaycan olup eski zamanlarda sakinlerinin ateşe tapar olduğu ve İran’ın bir bölgesi olan bu ülkenin sakinlerinin Türkler olup başkentinin Tebriz olduğu, *Oğuz* maddesinde bu eski boyun Azerbaycan’da yaşamış olduğu, *Aras* maddesinde Azerbaycan sınırlarında akan bir ırmak olduğu, *Savalan* maddesinde Azerbaycan’da ünlü bir dağ olduğu, *Kızılbaş* maddesinde İran’ın ordusu olduğu dile getirilmiştir.

• *Tat* maddesinde Türklerin Fars dilli toplumlara Tat dedikleri, *Talış* Türklerin bir boyu olduğu, *Tacik* maddesinde Taciklerin Fars olduğu, *Türk* maddesinde Türklerin mensubu olduğu Nuh’un oğlanlarından biri olduğu, *Çerkes* maddesinde Gürcüler gibi kâfir topluluklardan olup onlardan köle ve cariye satıldığı kaydedilmiştir.

• *Tohat* maddesinde Rum şehirlerinden biri olduğu, *Van* maddesinde Erzenerum ve Azerbaycan arasında bulunan bir Rum şehri olduğu anlatılmıştır.

• Bazı maddelere Türkçe şiir örneği de verilmiştir: *üzre* (Mirza Abdurrezzak Nişa’-ı Cihanşahi), *maç* (Mirza Vâfi), *Heri*.

• Bazı maddelere Farsça şiir örneği de verilmiştir: *şehre* (Mevlevî), *kelle* (Sadî), *léve*, *huma* (Sadî).

• Bazı maddelere muamma örneği de verilmiştir: *düçük*.

• Eserin sözlük kısmında Moğolca ya da Moğolca ile ortak sözcükler bulunmaktadır: *itelgü* (ايتالگو) “bir tür avcı kuş. Çarç da denir”, *tüşmel* (تُوشمال) “bekevül, çeşneci”, *tabun* (تابون) “başkumandanın emrinde olan onbaşı, yüzbaşı ve binbaşı vs.; başkumandanın emrinde olanlar”, *tebene* (تَبَنَه) “çuvaldız, büyük iğne”, *dabulğa* (دَبُلْغَه) “tolga, miğfer”, *tegeltü / tekeltü* (تَگَلْتُ) “teğelti”, *cıda* (جدا) “mızrak”, *çandavul* (چَنداول) “geceler ordunun etrafını kollayan”, *ceyran* (خَيران) “ahu, ceren, ceylan”, *cerge* (جَرِگَه) “sıra, dizi; bölük”, *cülge* (جُلْگَه) “yeşillik alan”, *cebbe* (جَبَا) “cebe, silah”, *cılav* (جَلَو) “atın dizgini, at yuları, çılıbır”, *savğat* (سَوغات) “armağan, hediye”, *şügün* (شُگُن) “uğur”, *dalda* (دالدا) “dayanak”, *sibe* (سَيِبَه) “orduyu korumak amacıyla hareket ettirilebilen duvar kalkan”, *şonkar* (شُونقار) “bir avcı kuş, sungur”, *şıltaq* (شِلتاق) “bahane bulma, bahane etme”, *şilan* (شِلان) “yemek şöleni, bayramlarda verilen ziyafet”, *kancuqa* (قَانجُوقا) “terki kayışı, terki bağı, eyerin ardındaki tasma”, *kamurğa* (قَمْرَغَه) “av kuşatılarak yapılan avlama, sürekle avı, sürgün avı”, *karçığay* (قارچغای) “doğan denen avcı ve yırtıcı bir kuş”, *kurultay* (قُورُلْتای) “padişahın konuşma yaptığı devlet kurultayı; büyük şölen”, *kötel* (كُتَل) “yedek at”, *kekül* (كَاكُل) “kâkül, perçem, tepede bırakılan saç tutamı”, *küreken* (كُرَه كَن) “damat, güveyi”, *köke* (كُوكَه) “süt

kardeşi”, *maral* (مارال) “maral, geyik”, *mandav* (مَنْدَو) “omuzu yaralı at”, *nöker* (نُكْر) “uşak, hizmetçi”.

• Eserin sözlük kısmında Arapça ya da Arapça ile ortak sözcükler bulunmaktadır: *eda* (ادا) “tavır”, *almas* (الْماس) “elmas”, *aḥmaq* (أَحْمَق) “ahmak”, *budala* (بُودَلَا) “laubali, deli”, *paḥla* (پاخلا) “bakla”, *bab* (باب) “uygun; denk”, *belut* (بَلُوت) “kömürü yapılan bir ağacın meyvesi”, *barat* (بَارَات) “çek, poliçe; Berat gecesi”, *burc* (بُرْج) “burç”, *pilte* (پِلْتِه) “fitil”, *tendür / tendir* (تَنْدُرُ-تَنْدِير) “tandır”, *cib* (جِب) “cep”, *cin* (جِن) “kutulu; ok kuburu, sadak, okluk”, *ca’de* (جَعْدَه) “cadde”, *ḥinna* (حِنَّه) “kına”, *dabbağ* (دَبَّاع) “debbag, tabak, sepicici”, *dém* (دِيم) “rutubetten ekin yapılan susuz yer”, *dere* (دَرَه) “vadi, dere”, *ruḥ-ı tutya* (رُوح توتيا) “çinko; sürme, tutya”, *raf* (رَف) “raf”, *ruḥak* (رُفَاق) “yufka ekmeği”, *reyhan* (رِيحَان) “reyhan”, *refide* (رِفِيدِه) “üzerine hamur açıp tandır duvarına yapıştırılan [yastığa benzer] nesne”, *reze* (رَزَه) “kapıya vurulan zincir, reze”, *ray* (رَاي) “biat ve tebaiyet”, *zad* (زَاد) “şey; zat”, *zevad* (زَوَاد) “şeyler”, *zanbak* (زَنْبَق) “zambak”, *zenbül* (زَنْبُل) “zembil”, *sevda* (سَوْدَا) “alış veriş”, *sallah* (سَلَّاح) “koyunları kesen, kesici”, *saṭıl* (سَطْل) “ata su vermek için kullanılan üstünden kulplu kap, kova”, *şamama* (شَمَامَا) “kurutmak için çamaşırların asıldığı ip”, *şil* (شِيل) “şöl”, *şekil* (شَكِيل) “şekil”, *şum* (شُوم) “şom, uğursuz, menhus”, *şebeke* (شَبَكِه) “şerh”, *şehre* (شَهْرِه) “et ve yağ dilimi, şerha”, *şemle* (شَمْلَه) “sarık”, *kada* (قَدَا) “kavim”, *ḳayım* (قَايِم) “kavim”, *ḳovum* (قُوم) “kavim”, *ḳalbur* (قَالْبُور) “kalbur”, *ḳasa* (كَاسَا) “kâse, kadeh”, *keḳeḳe* (قَهْقَهَه) “kahkaha”, *kibrit* (كَلْبِيت) “kibrit”, *kéf* (كِف) “sporcuların kullandığı talim yayı”, *keḳade* (كَبَادَا) “keke”, *kere, kez* (كِرَه) “kese, torba”, *kise* (كَيْسَه) “kese”, *labada* (لَابَادَا) “aba, hırka”, *leç* (لِج) “meşhur bir helva”, *logaz* (لُغَاز) “kinayeli söz”, *lif* (لِف) “hamam lifi, içine sabun konan hamam kesesi”, *muşata* (مُوشَاتَا) “muşamba”, *muşamba* (مُوشَمَّع) “muşamba”, *malla* (مَالَا) “molla, hoca”, *meçid* (مِجْد) “mescit”, *manḳal* (مَنْقَل) “mangal”, *mendil* (مَنْدِيل) “mendil; sarık”, *maymun* (مَيْمُون) “[maymun]”, *meḳfeze* (مَحْفَزَه) “gönderilmiş kutu, mahfaza”, *naḳara* (نَاقَارَا) “nakkare”, *nasnas* (نَاسَنَاس) “dev; insana benzeyen maymun”, *növüs* (نُؤَس) “nefis”, *naḳıl* (نَاقِل) “nakil”, *nal* (نَال) “nal”, *nisiye* (نِسِيَه) “nesiye”, *naşı* (نَاشِي) “acemi, toy, çaylak”, *hava* (هَآوَ) “hava”, *heves* (هَوَس) “[heves]”, *hevl* (هَوْل) “hâlâ, daha, henüz”, *vasvas* (وَاسَوَاس) “titizlik, şüphe”, *varak* (وَرق) “varak”, *verem* (وَرم) “şiş, şişme”, *yæssir* (يَسِير) “esir, tutsak”, *yahu* (يَاهُو) “ev güvercini”, *yani* (يَانِي) “yani”.

• Eserin sözlük kısmında Farsça ya da Farsça ile ortak sözcükler bulunmaktadır: *oruc* (أْرُوج) “ejder, ejderha”, *ejdeha* (اژدها) “ejder, ejderha”, *enbür* (اَنْبُر) “maşa, kıskaç”, *erde* (أْرَدَه) “içi boş”, *puk* (پُوك) “içi boş”, *puç* (پُوج) “pahalı”, *paha* (پَهَا) “paha”, *baha* (بَهَا) “yeter, kâfi”, *paçal* (پَاچَال) “çulha çukuru”, *pəhin* (پَهِن) “at tersi”, *badıya* (بَادِيَه) “büyük tas”, *büdev / bidev* (بُودُو-بِيدُو) “hızlı at”, *telid* (تَلِيد) “tirit, et suyuna eklemek”, *tunban* (تَنْبَان) “tuman”, *teverzin* (تَوْرزِين) “eyere asılan savaşı baltası”, *tarhun* (تَرْحُون) “tarhun”, *taza* (تَازَه) “taze”, *teberze* (تَبْرَزَه) “bir tür tatlı”.

yüz çevirmek, yüz tutmak, yönelmek”, *yorultmaq* (يُورُولْتَمَاق) “yormak”, *yasal* (يَسَال) “sıra hâlinde dizilmiş ordu”.

• Eserin sözlük kısmında yalnız sözlü dildeki sözcüklere değil yazılı kaynaklarda bulunan sözcüklere de yer verildiği anlaşılmaktadır.

• Eserin sözlük kısmında birçok ağza özellikle Tebriz ağzına ait sözcüklere yer verilmiştir: *al-a* (آل) “al!. A pekiştirme için kullanılır”, *iyer* (اير) “eyer”, *elünz* (الُنز) “eliniz”, *atunz* (اتُنز) “atınız”, *ıspanak* (اِسْبَنَاق) “ıspanak”, *ülkmaq* (أُولُكْمَاق) “ürkmek”, *örgetmaq* (اورگتْمَاق) “öğretmek”, *örgenmaq* (أورگنْمَاق) “öğrenmek”, *eleg* (أَلَك) “elek”, *ög* (أوك) “ön”, *ann* (آن) “alın”, *arsalan* (ارسلان) “aslan, arslan”, *oturginen* (أوتورگينن) “oturgilen: otur!”, *öpke* (أپكه) “akciğer”, *eye* (اِيَه) “iye, sahip, malik”, *ititmaq / itidmaq* (ايتتْمَاق-ايتدْمَاق) “itilemek: keskinletmek, keskinleştirmek”, *ince / işke* (انچَه-ايشكَه) “ince”, *alcı* (أَلجِي) “alıcı”, *eylemenem* (ايلْمَنَم) “eylemem, etmem”, *eyran* (ايران) “ayran”, *bah-a* (باخ آ) “bak!. A pekiştirme için kullanılır”, *bülüp* (بُولُوپ) “bilip”, *almas* (أَلْمَاس) “almaz”, *piçak* (پيچاق) “bıçak”, *bakarsuq* (باقارسوق) “bağırsak”, *baydaq* (بُولُوه مَاق) “bayrak”, *böütmaq* (بُولُتْمَاق) “büyütmek”, *böük* (بُولُك) “büyük”, *bülevlemaq* (بُولُوه مَاق) “bileylemek”, *pitmaq* (پيتْمَاق) “bitmek, çıkıp yetişmek”, *bürçek* (بُرچَك) “züluf, saç”, *biz inen* (بِز اِينن) “biz ilen: bizimle”, *piçün* (پيچُون) “biçin!”, *böve* (بُوه) “böğ”, *burya* (بُورِيَه) “buraya”, *bilev* (بِيلُوه) “bileği”, *pıspıslu / pıspıslı* (پِس پِس لُوه پِس پِس لِي) “bok böceği”, *busku* (بُوسقُوه) “pusu”, *pipi* (پِي پِي) “bibi, hala”, *besdi* (بَسْدِي) “betsi: testi”, *tenig* (تِنِك) “dar”, *tüng* (تُنك) “testi”, *tebbe* (تَبَه) “teppe: tepe”, *terpenmaq* (تَرْتِنْمَاق) “teprenmaq: deprenmek”, *tünbek* (تُنْبِك) “dünbek: dümbelek”, *çöb* (چُوب) “ince tahta, çöp”, *çahardup* (چَاخَارْدُوپ) “çıkartıp”, *çomur* (چُومُور) “çamur”, *çındır* (چِنْدِر) “damarlı ve sinirli et parçası”, *çarçı* (چَارچِي) “çarçı: tellal, çağırmaç, çığırkan”, *çarhalar* (چَارخَالار) “çalhalar: çalkalar”, *çurğalamak* (چُورغالامَاق) “çulgalamak: sarmak, bürümek”, *çurğaşmaq* (چُورغاشْمَاق) “sarınmak, bürünmek”, *çapalamak* (چَاپالامَاق) “çırpınmak”, *çiyrimak* (چِيْرِيْمَاق) “bıkmak”, *çımramaq* (چِمْرَه مَاق) “çırmamak: çemremek”, *çölmek* (چُولْمَك) “çömlek”, *çallam* (چَالْم) “çalaram: çalarım”, *hırtlaq* (خِرْتَلَاق) “gırtlak”, *hırhıra* (خِرْخِرَه) “hançere, gırtlak”, *dırna* (دِرْنَا) “durna: turna”, *diş* (دِش) “düş, rüya”, *donquz* (دُونقُوز) “domuz”, *dêş* (دِيَش) “dek: dek, değin”, *dék* (دِيك) “tek: gibi”, *damu* (دَامُوه) “tamu, cehennem”, *dalbunmaq* (دَالْبُونْمَاق) “çırpınmak, çabalamak”, *sal-a* (سَال آ) “sal!. A pekiştirme için kullanılır”, *sovsar* (سُوسَار) “sansar”, *sunur* (سُونُور) “sınır”, *sevler / sövler* (سِيُولَر-سُولَر) “söyler”, *salmaş* (سالْمَاش) “sarmaş!”, *savug / sovug* (سَاوْغ-سُوْغ) “soğuk”, *sıqnaq* (سِقْنَاق) “sığınak, istihkâm”, *sövünmaq* (سُونْمَاق) “sevinmek”, *sövmaq* (سُورَا) “sevme”, *sığarlamaq* (سِيغارلامَاق) “sığallamak: sıvazlamak, sıvamak”, *şovra* (شُورَا) “şorba: çorba”, *şevit* (شُوت) “şibid: dereotu”, *keyin ata* (كِيْن آتَا) “kayın ata: kaynata”, *keyin ana* (كِيْن آنَا) “kayın ana: kaynana”, *keyin* (كِيْن) “kayın”, *korh-a* (قُورخ آ) “kork!. A pekiştirme için kullanılır”, *kırp* (قُرپ) “kulp”, *keynet* (كِيْنَت) “kaynat!”, *karlanquc* (قَارلَانقُوج) “kırlangıç”, *kaykaç* (كَيَقَاق) “kıykaç: at koşarken üzerinden nişana doğru dönme”, *kaykaç* (كَيَقَاق) “kıykaç: üç köşeli kadın başörtüsü”, *kanşar* (قَانشَار) “karşı”, *kışlar* (قِشَلار) “kıçlar, bacaklar”, *keyiş* (كِيَش) “kayış”, *keyriş* (كِيْرِش) “kayıriş: yapı!”, *keymaq* (كِيْمَاق) “kaymak”, *kolçak* (قُولچَاق) “korçaq: oyuncak bebek”, *karannuk* (قَارَانُوق) “karanlık”, *keyitmaq* (كِيْتْمَاق) “kayıtmak, dönmek”, *keyirmaq* (كِيْرِيْمَاق) “kayırmak: yapmak”, *keyçi* (كِيچِي) “kayçı: makas”, *keyçilemaq* (كِيچِيلْمَاق) “kayıçılamaq: makaslamak”, *kurkuşum* (قُورقُوشْم) “kurkuşun: kurşun”, *kovum* (قُوم) “kovm: kavim”, *kilbit* (كِلْبِت)

“kibrit”, *gügürd* (كُغْرِد) “kükürt”, *kelecoş* (كَلَاجُوش) “doğranmış ekmek üzerine yağda kavrulmuş soğan ve ceviz döküldükten sonra üzerine yoğurt veya kurut ilave edilen bir çeşit yemek”, *kuf* (كُف) “salıncak”, *kiprik* (كَيْرِك) “kirpik”, *legleg* (لَكَلَك) “leylek”, *lav* (لَو) “lov: afet, bela”, *malla* (مَلَا) “molla, hoca”, *meçid* (مَجْد) “mescit”, *mölçek / mülçek / möçek* (مَلْجَك-مُجَك) “milçek / böcek: sivrisinek”, *mekke* (مَكَّة) “meke: mısır”, *meryemli* (مَرْيَم لُو) “bir tür yer kurdu”, *novala* (نُوَالَا) “nevale: deveye yedirilen hamur topağı; lokma”, *na kada* (نَاقَادَا) “ne kadar”, *növüs* (نُوس) “nefis; erkeklik organı”, *nemne* (نَمْنَمَنَه) “nemene: ne”, *vur-a* (وَرَا) “vur!. A pekiştirme için kullanılır”, *varıdur* (وَارِيْدُر) “onda var”, *varındur* (وَارُن دُر) “sende var”, *varunzdur* (وَارُنْزُدُر) “sizde var”, *varlarıdur* (وَارَلَارِيْدُر) “onlarda var”, *varumdur* (وَارُم دُر) “bende var”, *varumızdur* (وَارُومْزُدُر) “bizde var”, *vurmunz* (وُورْمُونْز) “vurmayınız”, *vurram* (وُورَام) “vuraram: vururum”, *vermün* (وِيرْمُون) “vermeyin”, *yeyha / yeyhala* (يِيخَا-يِيخَالَا) “yayha / yayhala: yıka!”, *yan-a* (يَان آ) “yan!. A pekiştirme için kullanılır”, *yon-a* (يُون آ) “yon!, yont!. A pekiştirme için kullanılır”, *yirt-a* (يِيرْت آ) “yirt!. A pekiştirme için kullanılır”, *yatırt* (يَاتِرْت) “yatırt: yatır!”, *yalavanc* (يَالَاوَانْج) “yalavac: çıplak, yoksul”, *yanğalmağ* (يَانْكَالْمَاق) “yanğılmak: yanılmak”, *yanğaltmac* (يَانْكَالْتِمَاج) “yanğıltmac: yanılتماç”, *yéssir* (يَسِير) “yesir: esir, tutsak”, *yuvar* (يُورَار) “yuyar: yıkar”, *yuvunmağ* (يُوُونْمَاق) “yuyunmağ: yıkanmak”, *yovuz* (يُوز) “yavuz: acayip”, *yeylak* (يِيْلَاق) “yaylak: yayla”, *yèrpik* (يِيرْپِك) “yèlpik: yelpaze”, *yèrpiklemağ* (يِيرْپِكْلَمَاق) “yèlpiklemek: yelpazelemek”, *yayıltmağ* (يُوبَالْتِمَاق) “yayıltmak”, *yumultmağ* (يُومُولْتِمَاق) “yumurtlamak”, *yunbalanmağ* (يُونْبَالَانْمَاق) “yumbalanmak: yuvarlanmak”, *yrkūn* (يُورْقُون) “yulkun: ilgin ağacı”, *yani* (يَانِي) “yani”.

• Eserin birçok yerinde /y/ sesinin yanındaki ünlü değişime uğrayıp daralmıştır (ıy / iy < ay / ey): *gelmiyüp* (كَلْمِيُوب) < gelmeyüp “gelmeyip”, *gelmiyecağdur* (كَلْمِيْجَاقْدُور) < gelmeyeceğdur “gelmeyecektir”, *gelmiyünüz* (كَلْمِيُونْز) fakat *gelmeyünüz* (كَلْمِيُونْز) “gelmeyiniz” de var, *gelmiyün* (كَلْمِيُون) < gelmeyün “gelmeyin”, *gelmiyen* (كَلْمِيَن) < gelmeyen, *niye* (نِيَه) fakat *neye* (نِيَه) “niye” de var, *eyliyünüz* (اِيْلِيُونْز) < eyleyünüz “eyleyiniz, ediniz”, *istiyek* (اِيْسْتِيَك) < isteyek “isteyelim”, *uciya* (اُوجِيَه) < ucaya, *oriya* (اُورِيَه) < oraya, *boşıyup* (بُوشِيُپ) < boşayup “boşayıp”, *boşıyun* (بُوشِيُون) < boşayun “boşayın”, *tovlıyup* (تُولِيُپ) < tovlayup “tavlayıp; dolayıp”, *çatlıyıp* (چَاتْلِيُپ) < çatlayıp, *sağlıyunuz* (سَاخْلِيُونْز) fakat *sağlayunuz* (سَاخْلَايُونْز) “saklayınız” da var, *sağlıyun* (سَاخْلِيُون) < sağlayun “saklayın”, *kaçırmıyunuz* (قَايْرْمِيُونْز) < kaçırılmıyunuz “yapmayınız”, *modıya* (مُودِيَه) < modaya “Yörük evine”, *yüklüyün* (يُوكْلِيُون) < yükleyün “yükleyin”, *yollıyun* (يُولِيُون) < yollayun “yollayın” gibi.

• Eserde öğrenilen geçmiş zaman ve fiil zarfı için -ıp / -ip / -up / -üp eki kullanılır: *çekilüp* (چَكِيلُوب) “çekilip”, *çekilip* (چَكِيلِپ) *çimip* (چِمِپ) gibi. Fiilin son sesi ünlü ise bu eklerden önce /y/ sesi getirilir, fiilin son sesi açıksa daralır: *taniyup* (تَانِيُوب) “tanıyıp”, *diyip* (دِيِپ) < dèyip “deyip”, *çatlıyıp* (چَاتْلِيُپ) < çatlayıp, *karıyıp* (قَارِيِپ) “karıyıp, kocayıp” gibi. Ünlülerden sonra bazen direkt -p eki getirilir: *eprip* (اَبْرِيِپ) < epriyip, *çiyrip* (چِيرِيِپ) < çiyriyip “bıkıp”, *kurıyp* (قُورِيِپ) < kurıyıp “kuruyup” gibi. Ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar: *başlıp* (بَاشْلِيِپ) < başlayıp, *tanup* (تَانْپ) < tanıyup “tanıyıp”, *titrip* (تِيْتْرِيِپ) < titreyüp “titreyip”, *titrip* (تِيْتْرِيِپ) < titreyip, *çeynip* (چَيْنِپ) < çeyneyip “çiğneyip”, *eylip* (اِيلِپ) < eyleyip “eyleyip, edip” gibi.

• Eserde zaman çekimlerinde fiilin son sesi ünsüz ise -ır / -ir / -ur / -ür eki kullanılır: *alur* (أَلور) “alır”, *terpenür* (تَرپِنُور) “deprenilir”, *terpenir* (تَرپِنِر) “deprenilir” gibi. Fiilin son sesi ünlü ise direkt -r eki getirilir: *epür* (اِپُر) “epir, çürür”, *tanır* (تَانِر) “dokur”, *tohur* (تُوخُور) “dokur”, *sular* (سُولار) “kokar”, *karır* (قَارِر) “karır, kocar”, *yarur* (يَارُر) “ışıklanır”, *yamar* (يَامار) “yürür” gibi. Ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar: *tanur* (تَانُور) < tanır, *yêrür* (پُرور) < yêrir “yürür” gibi.

• Eserde bazen hece düşmesi görülür: *ağlır* (اَغْلِر) < ağlayır “ağlıyor”, *sulır* (سُولِر) < suluyur “suluyor”, şişlim (شِشْلِم) < şişleyim “şişleyeyim”, *quruldır* (قُورُولِدِر) < *quruldayır* “gök gürlüyor”, *mırıldır* (مِرِلِدِر) < *mırıldayır* “köpek hırılıyor”, *neylirsən* (نَیْلِرْسَن) < *neyleyirsən* “ne yapıyorsun”, *vurmunz* (وُورْمُونُز) < *vurmayunz* “vurmayınız”, *vurram* (وُورَام) < *vuraram* “vururum”, *vêrmün* (وِیرْمُون) < *vêrmeyün* “vermeyin” gibi.

• Eserin sözlük kısmında ses bilgisi açısından ikili biçimler görülmektedir: *arha* (آرْحَا) ~ *arqa* (آرْقَا) “arka”, *onğa* (أُونْكَا) ~ *ona* (أُونَه) “ona”, *uçurd-* (أُوچُورْد) ~ *uçurt-* (أُچُورْت) “uçurtmak”, *endir-* (أَنْدِر) ~ *endür-* (أَنْدُور) ~ *yëndir-* (پَنْدِر) “indirmek”, *enmağ* (أَنْمَاق) ~ *enmek* (أَنْمَك) “inmek”, *üz* (أُز) ~ *yüz* (يُوز) “yüz, çehre”, *açduğ* (أَچْدُوق) ~ *açdüğ* (أَچْدُوك) “açtık”, *acduğ* (أَچْدُوق) ~ *acdüg* (أَیْتِمَاق) “açtı”, *epür-* (اِپُرور) ~ *epri-* (اِپِر) “epirmek”, *uluğ* (أُلُغ) ~ *ulu* (أُلُو) “ulu”, *ititmağ* (أَیْتِمَاق) ~ *itidmağ* (أَیْتِمَاق) “keskinletmek, keskinleştirmek”, *ud-* (أُود) ~ *ut-* (أُوت) ~ *yud-* (يُود) “yutmak”, *oğu-* (أُوخُور) ~ *oğı-* (أُوخُور) “okumak”, *oğutmağ* (أُوخُورْتِمَاق) ~ *oğudmağ* (أُوخُورْدِمَاق) “okutmak”, *ıslad-* (اِسلَاد) ~ *ıslat-* (اِسلَات) “ıslatmak”, *aldadmağ* (أَلْدَادِمَاق) ~ *aldatmağ* (أَلْدَاتِمَاق) “aldatmak”, *evlendür-* (اِیولُنْدِر) ~ *evlendir-* (اِیولُنْدِر) “evlendirmek”, *utandır-* (أُوتَانْدِر) ~ *utandır-* (أُوتَانْدِر) “utandırmak”, *ayağ* (أَیَاغ) ~ *ayağ* (أَیَاق) “ayağ”, *uşağ* (أُشَاغ) ~ *uşağ* (أُشَاق) “çocuk”, *étmağ* (اِیْتِمَاق) ~ *étmeg* (اِیْتِمَك) “etmek”, *içmağ* (اِیچِمَاق) ~ *içmeg* (اِیچِمَك) “içmek”, *incimağ* (اِنچِمَاق) ~ *incimeğ* (اِنچِمَك) “incinmek”, *örtak* (أُورْتَاق) ~ *örtak* (أُورْتَاک) “örtelim”, *emmağ* (أَمَاق) ~ *emmek* (أَمَمَك) “emmek”, *il* (اِیْل) ~ *ıl* (بِیْل) “yıl”, *aşaka* (أَشَاكَه) ~ *aşaga* (أَشَاغَه) “aşacağı”, *angla-* (أَنْكَلَا) ~ *anla-* (أَنْلَه) “anlamak”, *aru* (أُرُو) ~ *arı* (أَرِي) “böcek olan arı”, *üzengü* (أُوزَنْگُو) ~ *üzengi* (أُوزَنْگِی) “üzengi”, *oy-* (أُوی) ~ *ay-* (أَکَلِش) “aymak: ayılmak; anlamak”, *agur* (أَغُور) ~ *agir* (أَغِر) “ağır”, *eyleş-* (اِیْلِش) ~ *egleş-* (اِکَلِش) “oturmak”, *aguz* (أَغُوز) ~ *agız* (أَغِز) “ağız”, *acık* (أَچِق) ~ *acuk* (أَچُوق) “hüzün, keder, acı; öfke, hışım, kızgınlık”, *eşidmağ* (اِشِیدِمَاق) ~ *eşitmağ* (اِشِیتِمَاق) “işitmek”, *erük* (أُرُوک) ~ *erik* (أَرِک) “zerdali, bir tür kayısı”, *eksük* (اِکسُوک) ~ *eksik* (اِکسِک) “eksik”, *erkek* (اِرِکک) ~ *erkek* (أُرِکک) “erkek”, *en* (اِن) ~ *en* (أَنْ) “en, genişlik”, *iyer* (اِیِر) ~ *eyer* (اِیِر) “eyer”, *ülk-* (أُولک) ~ *ürk-* (أُورک) “ürkmek”, *örgetmağ* (أُورگَتِمَاق) ~ *öğretmağ* (اِکْرَتِمَاق) “öğretmek”, *örgenmağ* (أُورگِنِمَاق) ~ *öğrenmağ* (اِکْرِنِمَاق) “öğrenmek”, *eyran* (اِیْران) ~ *ayran* (اِیْران) “ayran”, *arsalan* (أَرسلان) ~ *aslan* (اِسلان) “aslan”, *oturginen* (أُوتُورگِنِن) ~ *oturgilen* (أُوتُورگِیلِن) “otur!”, *eye* (اِیَه) ~ *iyeye* (اِیَه) “iyeye”, *eylemağ* (اِیْلِمَاق) ~ *eylemağ* (اِیْلِمَاق) “eylemek, etmek”, *işke* (اِشکَه) ~ *ince* (اِنچَه) “ince”, *almaz* (اَلْمَاز) ~ *almaz* (اَلْمَاز) “almaz”, *puç* (پُچ) ~ *puk* (پُک) “içi boş; içi çürük”, *basdur-* (بَاسدُور) ~ *basdır-* (بَاسدِر) “bastırmak, zorla itmek; yere düşürüp çiğnetmek veya dövmek; örtmek”, *bulağ* (بُولَاغ) ~ *bulağ* (بُولَاق) “bulak, pınar”, *budağ* (بُودَاغ) ~ *budağ* (بُودَاق) “budak”, *böyrek* (بُویزک) ~ *böyrek* (بُویزک) “böbrek”, *büri-* (بُری) ~ *bürü-* (بُرو) “bürümek”, *bül-* (بُول) ~ *bil-* (بِیْل) “bilmek”, *piçak* (پِیچَاق) ~ *bıçak* (بِیچَاق) “bıçak”, *baydağ* (بَايِدَاق) ~ *bayrak* (بَايِرَق) “bayrak”, *böüt-* (بُؤت) ~ *böyüt-* (بُؤیت) “büyütme”, *böyük* (بُؤک) ~ *böyük* (بُؤیوک) “büyük”, *bülevle-* (بُؤلَه) ~ *bülevle-* (بُؤلَه)

bilevle- (بَلْوَلَه) “bileylemek”, *pitmak* (پیتماق) ~ *bitmak* (بیتماق) “bitmek, çıkıp yetişmek”, *bilerzük* (بِلَرْزُوك) ~ *bilezük* (بِلَرْزُوك) “bilezik”, *biz inen* (بِز ایلن) ~ *biz ilen* (بِز ایلن) “bizimle”, *piç-* (پيچ) ~ *biç-* (بيچ) “biçmek”, *büdev* (بُدُو) ~ *bidev* (بِدُو) “hızlı at”, *burya* (بُورِيَه) ~ *buraya* (بُورايَه) “buraya”, *pipi* (پِي پِي) ~ *bibi* (بِي پِي) “bibi, hala”, *baluğ* (بَالُوخ) ~ *baluğ* (بَالُوغ) ~ *balıg* (بَالِيغ) “balık”, *poğ* (پُوك) ~ *boğ* (بُوك) “bok”, *atur-* (بَاتُور) ~ *batır-* (بَاتِر) “batırmak”, *palçih* (پَالچِه) ~ *palçuk* (پَالچُوك) ~ *balçuk* (بَالچُوك) “balçık”, *başı bağlu* (باشِي باغْلُو) ~ *başı bağlu* (باشِي باغْلُو) “kertenkele”, *pıspıslu* (پِس لُو) ~ *pıspıslı* (پِس پِس لِي) “bok böceği”, *tanup* (تَانُپ) ~ *taniyup* (تَانِيُوپ) “taniyip”, *tanur* (تَانُور) ~ *tanır* (تَانِير) “tanır”, *tanımek* (تَانِيمَك) ~ *tanımak* (تَانِيمَاق) “tanımak”, *tanidum* (تَانِيدُوم) ~ *tanıdim* (تَانِيدِيم) “tanıdım”, *tohumak* (تُوخُومَاق) ~ *tohumak* (تُوخُومَاق) “dokumak”, *terpenür* (تَرِپِنُور) ~ *terpenir* (تَرِپِنِير) “deprenir”, *terpenmak* (تَرِپِنَمَاق) ~ *teprenmak* (تَرِپِنَمَاق) “deprenmek”, *topuğ* (تُوپُوغ) ~ *topuk* (تُوكْمَك) ~ *tökmeç* (تُوكْمَاق) ~ *tökmeç* (تُوكْمَاق) “tuluk, tulum”, *tökmeç* (تُوكْمَاق) ~ *tökmeç* (تُوكْمَاق) “dökmeç”, *tökülmeç* (تُوكْلُمَاق) ~ *tökülmeç* (تُوكْلُمَاق) “tüylü, killi”, *Tarı* (تَارِي) ~ *Tanrı* (تَنْكِرِي) “Tanrı”, *bağa* (بَاغَا) ~ *bağa* (بَاغَا) “bağa”, *tovla-* (تُولا) ~ *tavla-* (تُولا) “tavlamak; dolamak”, *toyuğ* (تُيُوغ) ~ *toyuğ* (تُيُوغ) ~ *tavuğ* (تَاُوغ) “tavuk”, *tebbe* (تَبَّه) ~ *teppe* (تَمَّغَا) ~ *damğa* (تَمَّغَا) “dümbelek”, *tamğa* (تَمَّغَا) ~ *damğa* (تَمَّغَا) “tepe”, *tünbek* (تُنْبَك) ~ *dünbek* (دُنْبَك) “dümbelek”, *damğa* (تَمَّغَا) ~ *damğa* (تَمَّغَا) “dağ, hayvana vurulan damğa”, *dün* (دُون) ~ *tün* (تُون) “tün, gece”, *turna* (تُرْنَا) ~ *turna* (تُرْنَا) “kemer veya halatı örerek yapılan vurma aracı”, *titrip* (تِيْتَرِيپ) ~ *titrip* (تِيْتَرِيپ) “titreyip”, *tendür* (تَنْدُر) ~ *tendir* (تَنْدِير) “tandır”, *torpağ* (تُورپَاق) ~ *toprak* (تُورپَاق) “toprak”, *çoh* (چُوح) ~ *çok* (چُوك) “çok”, *çolah* (چُولاخ) ~ *çolak* (چُولاق) “topal, aksak”, *çigid* (چِيكِد) ~ *çigit* (چِيكِت) “olgunlaşmamış karpuz”, *çez-* (چَز) ~ *çez-* (چَز) “osurmak, yellenmek”, *çövürmeç* (çُورْمَاق) “çevirmek” ~ *çevr* (چُور) ~ *çevre* (چِيكِيْلُوپ) ~ *çekilüp* (چِيكِيْلُوپ) “dans eden çocuklar, rakkas çocuklar”, *çekilüp* (چِيكِيْلُوپ) ~ *çekilip* (چِيكِيْلِيپ) “çekilip”, *çekdürmeç* (چِيكْدُورْمَاق) ~ *çekdirmek* (چِيكْدِيرْمَاق) “çektirmek”, *çeltük* (چِلْتُوك) ~ *çeltik* (چِلْتِيك) “çeltik”, *çeyne-* (چِيْنَه) ~ *çeyne-* (چِيْنَه) “çığnemek”, *çahard-* (چَاھَارِد) ~ *çihard-* (چِيھَارِد) ~ *çihart-* (چِيھَارْت) “çıkartmak”, *cov* (چُو) ~ *çov* (چُو) *çav* (چَاو) “çav, ün”, *çarçı* (چَارچِي) ~ *çarçı* (چَارچِي) “tallal, çağirtmeç, çığirtkan”, *çarhala-* (چَارخَالَا) ~ *çalhala-* (چَالخَالَا) “çalkalamak”, *çallam* (چَالْم) ~ *çalaram* (چَالَارَم) “çalarım”, *döşürd-* (دُوشُورِد) ~ *döşürt-* (دُوشُورْت) “devşirtmek; yerden tahıl tanelerini toplatmak”, *doğkuz* (دُوقُوز) ~ *toğkuz* (تُوقُوز) ~ *toğkuz* (تُوقُوز) “dokuz”, *daya* (دَايَه) ~ *taya* (تَايَه) “taya, dadı, daye”, *delü* (دَلُو) ~ *deli* (دَلِي) “deli”, *doli* (دُولِي) ~ *dolu* (دُولُو) “turna”, *tonğuz* (تُونغُوز) ~ *tonğuz* (تُونغُوز) “tavşan”, *düş* (دُوشَان) ~ *dovşan* (دُوشَان) ~ *dovşan* (دُوشَان) “domuz”, *toşkan* (تُوشْكَان) ~ *dovşan* (دُوشَان) “tatlı”, *datlu* (دَاتْلُو) ~ *datlu* (دَاتْلُو) “gibi”, *dadlu* (دَادْلُو) ~ *datlu* (دَاتْلُو) “dek, değın”, *tek* (تَك) ~ *dék* (دِيك) “diş”, *dışkarı* (دِيْشْقَارِي) ~ *dışarı* (دِيْشَارِي) “dışarı”, *zart* (زَرْت) ~ *zirt* (زَرْت) “osuruk”, *zumuk* (زُومُوك) ~ *zumuh* (زُومُوح) “kaba, çalımsız”, *saç* (سَاچ) ~ *sac* (سَاچ) “sac”, *sağ-* (سَاغ) ~ *sağ-* (سَاغ) “sağmak”, *suyuh* (سُيُوح) ~ *suyug* (سُيُوغ) “sıvık, sulu”, *sıcağ* (سِيچَاغ) ~ *sıcağ* (سِيچَاق) “sıcak”, *satah* (سَاتَاخ) ~ *satak* (سَاتَاق) “satalım”, *saruğ* (سَارُوغ) ~ *saruğ* (سَارُوك) “sarık”, *saruğ* (سَارُوغ) ~ *saru* (سَارُو) ~ *sarı* (سَارِي) “gelin çeyizi”, *sürü-* (سُورُ) ~ *sürü-* (سُورُ) “sürümek”, *soncuğ* (سُونجُوح) ~ *soncuk* (سُونجُوك) “çifte, tekme”, *serimək* / *sarımək* (سَرِيمَاق) ~ *sermak* / *sarmak* (سَرْمَاق) “sarmak”, *savut-* (سَاوْت) ~ *sovut-* (سَاوْت) “soğutmak”, *savug* (سَاوُغ) ~ *sovug* (سَاوُغ) “soğuk”, *sıqır* (سِيْقُر) ~ *sıgır* (سِيغِر) “yaşlı erkek sığır”, *semüz* (سَمَز) ~ *semiz* (سَمِز) “semiz”, *sağlıyunz* (سَاخْلِيُونز) ~ *sağlayunz* (سَاخْلِيُونز)

“saklayınız”, *sana-* (سانا) ~ *san-* (سان) ~ *say-* (سای) “saymak”, *sérçe* (سیرچه) ~ *serçe* (سرچه) “serçe”, *séçme* (سیچمه) ~ *saçma* (ساجمه) “saçma, avda kullanılan küçük kurşun tanesi”, *sévle-* (سیوله) ~ *sövla-* (سؤلا) “söylemek”, *samlaş-* (سالماش) ~ *sarmaş-* (سارماش) “sarmaşmak”, *savla-* (سؤلا) ~ *sovla-* (سؤلا) “taşa sürtüp keskinleştirmek, bilemek, zağlamak”, *sanc-* (سانج) ~ *sanç-* (سانچ) “sançmak, batırmak; ısırmak, sokmak”, *sövün-* (سؤن) ~ *sevin-* (سون) “sevinmek”, *söv-* (سؤ) ~ *sev-* (سؤ) “sevmek”, *karğa* (قارغا) ~ *qarğa* (قارغا) “karga”, *kılıç* (قِلج) ~ *kılıç* (قِلج) “kılıç”, *kırak* (قِراخ) ~ *kırak* (قِراخ) “kırılım”, *konak* (فُوناق) ~ *konak* (فُوناق) “konuk”, *keynet-* (قینت) ~ *kaynat-* (قاینات) “kaynatmak”, *kaykaç* (قیقاچ) ~ *kıykaç* (قیقاچ) “at koşarken üzerinden nişana doğru dönme; üç köşeli kadın başörtüsü”, *kış* (قش) ~ *kıç* (قچ) “kıç, bacak; diz”, *keyriş-* (قیریش) ~ *kayıriş-* (قاپریش) “yapılmak”, *keyitmak* (قیتماق) ~ *kayıtmak* (قیتماق) “kayıtmak, dönmek”, *keyirmağ* (قیرماق) ~ *kayıрмаğ* (قاپرماق) “yapmak”, *kovuş-* (قووش) ~ *kavuş-* (قاوش) “kavuşmak”, *kovza-* (قوزا) ~ *kavza-* (قوزا) “kaldırmak”, *kav-* (قو) ~ *kov-* (قو) “kovmak”, *kantarğa* (قانتارغا) ~ *kantarğa* (قانتارغا) “at gemi, yular, dizgin”, *koyıp* (قویپ) ~ *koyup* (قویوپ) “koyup”, *katır* (قاطر) ~ *katır* (قاطر) “katır”, *karındaş* (قارنداش) ~ *karındaş* (قارنداش) “karındaş, kardeş”, *katuk* (قائوق) ~ *katık* (قائوق) “katık, ekmeğe katılan yiyecek; yoğurt”, *karanku* (قَرَنقو) ~ *karankuluk* (قاران قوُلوق) ~ *karankuluk* (قارانقو) ~ *karannuk* (قارانوق) “karanlık”, *kızlık* (قِزلیق) ~ *kızlık* (قِزلیق) “kızlık, bekâret”, *kasık* (قاسیق) ~ *kasık* (قاسیق) “kasık”, *kucağ* (قوجاخ) ~ *kucağ* (قوجاخ) ~ *kucağ* (قوجاق) “kucak”, *kıdık* (قِدیح) ~ *kıdık* (قِدیح) “kıdık”, *gıdıklama* (قِدیق) ~ *qırılmak* (قِرلماق) ~ *qırılmak* (قِرلماق) “kırılmak”, *kelyan* (قَلیان) ~ *keylan* (قیلان) (قایلان) ~ *kayın* (قاین) ~ *kayın* (قاین) “kaytan”, *keyin* (قین) ~ *keyin* (قین) “kayın”, *kovun* (قوون) ~ *kavun* (قاون) “kavun”, *kovur-* (قور) ~ *kavur-* (قاور) “kavurmak”, *karşu* (قورسو) ~ *karşı* (قارشى) ~ *karşı* (قارشى) “karşı”, *kurı* (قوری) ~ *kurı* (قورسو) “kuru”, *kurı-* (قوری) ~ *kurı-* (قورسو) “kurumak”, *kapu* (قاپو) ~ *kapı* (قاپى) “kapı”, *kancuğa* (قانجوغه) ~ *kancuğa* (قانجوغه) “terki kayışı, terki bağı, eyerin ardındaki tasma”, *kırmızı* (قِرمِز) ~ *kırmızı* (قِرمِز) “kırmızı”, *kaz begi* (قَزبِجى) ~ *gaz begi* (غازبِجى) “bakır sikke”, *koğu* (قوخی) ~ *koğu* (قوخی) “koku”, *kipe* (کیپا) ~ *küpe* (کُپا) “koyunun ince bağırsakları temizlenip içine harç konularak pişirilen bir yemek”, *gedüp* (گِیدوپ) ~ *gedip* (گِیدپ) “gidip”, *görsset-* (گورست) ~ *göster-* (گوستر) “göstermek”, *gürgavaz* (گورگه واز) ~ *gürgebaz* (گورگه باز) “eğlenmek amacıyla meydanda ağzı kapalı olan bir kurdun etrafını çevirip bağırarak şiirler okuyup kurdun etrafa saldırmasını sağlama”, *kinis* (کِنس) ~ *çilis* (چلس) “cimri, hasis”, *gamuş* (گاموش) ~ *gamış* (گامش) “camız”, *gilim* ~ *kilim* (کِلیم) “kilim”, *güçlü* (گوجلی) ~ *güçlü* (گوجلو) “güçlü”, *leke* (لَکِه) ~ *leke* (لَکِه) “leke”, *mamuş* (ماموش) ~ *mamış* (مین) ~ *min* (مینک) “sivrisinek”, *ming* (مینگ) ~ *min* (مین) “bin”, *nahur* (ناخور) ~ *nahır* (ناخر) “nahır”, *nenip* (ننپ) ~ *ne eylip* (نه ایلیپ) “ne eyleyip, ne yapıp”, *neyler* (نیلر) ~ *ne eyler* (نه ایلر) “ne eyler, ne yapar”, *neyliyak* (نیللیاق) ~ *ne eyliyak* (نه ایلیلیاق) ~ *neyliyek* (نیللیک) “ne eyleyelim, ne edelim”, *neylim* (نیلیم) ~ *ne eylim* (نه ایلم) “ne eyleyeyim, ne yapayım”, *nolup* (نلپ) ~ *ne olup* (نه اولپ) “ne olup”, *ne için* (نه ایچون) ~ *neyçün* (نئیچون) “niçin”, *netdi* (نتدی) ~ *ne etdi* (نه ایتدی) “ne etti”, *havla-* (هولا) ~ *hovla-* (هولا) “hohlamak, soluk vererek elleri ısıtmak”, *haçağ* (هاچاخ) ~ *haçan* (هاچن) “ne zaman”, *hardan* (هاردان) ~ *haradan* (هارادان) “nereden”, *vurmunz* (وورمُونز) ~ *vurmiyunz* (وورمیُونز) ~ *vurmiyun* (وورمیون) “vurmayınız, vurmayın”, *vurunz* (وورونز) ~ *vurunğz* (وورونگز) ~ *vurun* (وورون) “vurunuz, vurun”, *varunz* (وارونز) ~ *varunğz* (وارونگز) “gidiniz”, *vurram* (ووررام) ~ *vuraram* (وورارام) “vururum”, *yurd* (یورد)

~ yurt (يُورْت) “yurt”, *Yomut* (يُومُوت) ~ *Yamut* (يَمُوت) “gözleri çekik olan ünlü bir aşiretin adı”, *yuc* (يُوج) ~ *uc* (أُوج) “uç”, *yayağ* (يَيَاغ) ~ *yayağ* (يَيَاغ) ~ *yayağ* (يَيَاغ) “yaya, piyade”, *yırtıh* (يُورْتِخ) ~ *yırtık* (يُورْتِك) “yırtık”, *yovuh* (يُؤُخ) ~ *yovuk* (يُؤُك) “yakın”, *yovut-* (يُؤُت) ~ *yavut-* (يَاؤُت) “haber sormak, yoklamak, bakıp hizmet etmek, ilgilenmek”, *yédird-* (يُيُود) ~ *yédirt-* (يُيُودت) “yedirtmek”, *igid* (اِكِيد) ~ *yigid* (يُيُغِيد) “yiğit”, *yağ-* (يَاغ) ~ *yağ-* (يَاغ) “yağmak”, *yandur-* (يَاؤُور) ~ *yandır-* (يَاؤُور) “yandırmak”, *yazdur-* (يَاؤُور) ~ *yazdır-* (يَاؤُور) “yazdırmak”, *yérür* (يُيُور) ~ *yérir* (يُيُور) “yürür”, *ulduz* (أُولُؤُوز) ~ *yulduz* (يُولُؤُوز) “yıldız”, *yêriş* (يُيُورِش) ~ *yürüş* (يُيُورِش) “toplucu saldırı, akın”, *yık-* (يُيُك) ~ *yığ-* (يُيُغ) “yığmak, toplamak”, *yarpak* (يُيُورِپَاك) ~ *yaprak* (يُيُورِپَاك) “yaprak”, *yamağ* (يَاْمَاغ) ~ *yamağ* (يَاْمَاغ) “yama”, *yırık* (يُيُورِك) ~ *yaruk* (يَاْرُك) “yarık; yırık”, *yağ* (يَاغ) ~ *yağ* (يَاغ) “yağ”, *yéyha-* (يُيُيَا) ~ *yayha-* (يُيُيَا) “yıkamak”, *yéyhala-* (يُيُيَا) ~ *yayhala-* (يُيُيَا) “yıkamak”, *yatırt-* (يَاْتِورْت) ~ *yatırt-* (يَاْتِورْت) “yatırmak”, *yanğalmağ* (يَاْنِغَالْمَاغ) ~ *yanğıлмаğ* (يَاْنِغَالْمَاغ) “yanılmak”, *yunğ* / *yünğ* (يُونُغ) ~ *yun* / *yün* (يُون) “yün”, *yaşul* (يَاْشُول) ~ *yaşıl* (يَاْشِيل) “yeşil”, *yasovul* (يَاْسُول) ~ *yasavul* (يَاْSAVUL) “koruyucu, bekçi”, *ilan* (اِيلَان) ~ *yılan* (يِيلَان) “yılan”, *yène* (يُئَه) ~ *gène* (كُئَه) “yine, gine, gene”, *yovru* (يُؤُورِ) ~ *yovru* (يُؤُورِ) “sevgili; dost”, *yèddi* (يُيُؤُودِ) ~ *yeddi* (يُيُؤُودِ) “yedi”, *yuhla-* (يُؤُؤُولا) ~ *yuhula-* (يُؤُؤُولا) “uyumak”.

• Eserde bazı yanlışlar bulunmaktadır: *boya* (بُؤُيَا) “boyat!?”: doğrusu: “boya!”, *sağıl* (سَاغِيل) “sıkıl!?”: doğrusu: sıhıl (سِغِيل), *yoğsunz* (يُؤُؤُوز) “yoklar”: doğrusu: “yoksunuz”.

• Eserin sözlük kısmında ikili yazılış biçimleri görülmektedir: *çapar* (çَاپَار-چَاپَار) “çabuk giden atlı ulak, çapar”, *sormak* / *şormak* (سُورْمَاق-صُورْمَاق) “sormak”, *Kacar* (قَاچَار-قَاچَار) “Kaçar”.

• Eserin sözlük kısmında birçok özel ada yer verilmiştir: *Akbuğa* (أَقْبُؤُغَا) “Témür Küreken’in başkumandanlarından biri”, *Oğuz* (أُؤُؤُوز) “Azerbaycan’da yaşamış bir boy”, *Urus* (أُورُوس) “Frenk bir boy”, *Aras* (أَرَس) “Azerbaycan sınırlarında akan bir ırmak”, *Etek* (أَتَك) “bir ırmağın adı”, *Avğan* (أَوْغَان) “Afgan topluluğu”, *Azerbaycan* (أَزَرْبَايْجَان) “eskiden sakinleri ateşe tapar olan bu ülkenin asıl adı Azerbaygan’dır. İran’ın bir bölgesi olan bu ülkenin sakinleri Türkler ve başkenti Tebriz’dir”, *Aksu* (أَقْسُؤُ) “Rus ülkesinde bir şehir adı”, *Bayat* (بَيَات) “bir boy adı; bir nağme adı”, *Purus* (يُورُوس) “Frenk bir boy”, *Barlas* (بَرَلَاَس) “Türkistan’da bir boy”, *Tat* (تَات) “Türklerin Fars dilli toplumlara verdikleri ad”, *Tohat* (تُؤُؤَات) “Rum şehirlerinden biri”, *Talış* (تَالِش) “Türklerde bir boy adı”, *Toktamış* (تُؤُؤْتَمِش) “bir padişah adı”, *Tekeş* (تَكِش) “bir padişah adı”, *Türk* (تُرْك) “Türklerin mensubu olduğu Nuh’un oğlanlarından biri”, *Tacik* (تَاچِك) “Fars”, *Tarhan* (تَرْخَان) “Témür Küreken zamanından kalan bu geleneğe göre kendisi ve çocuklarının işlediği suçtan hesap sorulamayan kimsye verilen unvan”, *Tükle* (تُؤُكْلَه) “Atabeklerden birinin adı”, *Çerkes* (چَرْكِيس) “Gürcüler gibi kâfir topluluklardan olup onlardan köle ve cariye satılır”, *Çıgatay* (چِغَاتَاي) “Çıgatayî dilinin mensubu olduğu Çengiz Han’ın oğlunun adı”, *Danışka* (دَانِشْقَا) “Urus şehirlerinden biri”, *Savalan* (سَاوَالَان) “Azerbaycan’da ünlü bir dağ adı”, *Şahsöven* (شَاهْسُؤُون) “Erdebil yakınlarında oturan bir kabile”, *Şeki* (شَكِي) “Şirvan yakınlarında bir şehir adı”, *Şakakı* (شَقَاقِي) “Azerbaycan’da ünlü bir kabile adı”, *Kacar* (قَاچَار-قَاچَار) “ünlü bir topluluk adı”, *Kunduz* (قُنْدُؤُز-قُنْدُؤُز) “Belh ile Bedahşan arasında bulunan ünlü bir vilayet adı”, *Kızılbaş* (قَزَلْبَاش) “İran’ın ordusu”, *Kıpçak* (قِیْبِچَاق) “Çengiz Han’ın da doğduğu ünlü bozkırın adı”, *Karmak* ve *Kumuk* (قَارْمَاق و قُمْؤُوك) “iki ünlü boyun adı”, *Koçan* (قُؤُچَان) “Farsçada

Habaşan yazılan ve Horasan'da yaşayan bir Kürt aşireti", *Kehehe* (قَهَقَهه) "Azerbaycan'da dayanıklı ve sağlamlığı ile ünlü bir kalenin adı", *Kırıklı* (قِرْقَلُو) "Nadir şahın mensup olduğu obanın adı", *Kuşçı* (قُوْشْچِي) "Kuşçubaşı görevinde bulunan ve ünlü eserlerin sahibi büyük bilgin Molla Ali Kuşçı altmış yaşında öğrenim görmeğe başlamış, gösterdiği büyük çaba sonucunda uzmanlık kazanmıştır", *Kelat* (كَلَات) "Horasan'da bulunan ünlü ve Allah vergisi müstahkem kalenin adı", *Kürd* (كُرْد) "ünlü bir aşiret", *Geder-gelmez* (كَبْدَرْ كَلْمَز) "Fars yolunda bulunan, oraya gidenlerin sağ dönmediği ve söylentilere göre cinlerin bulunduğu bir dağın adı", *Gence* (گَنْجَه) "Şirvanat'ta bulunan, Nizami'nin doğduğu ünlü şehrin adı", *Kübçü* (كُبْچِي) "Şirvan'da bulunan, yün kumaşların dokunduğu şehrin adı", *Leylac* (لَيْلَاچ) "bir tür kumar oyununu icat eden şahsın adı", *Lor* (لُور) "ahmaklıkla ünlü bir topluluğun adı", *Miyarmiyar* (مِيَرْمِيَر) "Tebriz'de bir mahalle adı", *Moğul* (مُغُول) "Çengizî topluluk. Hindistan'da İranlı ve Turanlılara Moğul denir. İranlıların çoğu Çengiz Han ve onun çocuklarının göçürdükleri Türklerdendir", *Marağa* (مَرَاغَه) "Tebriz'in on sekiz fersahlığında bulunan bir kent adı", *Heri* (هَرِي) "Abdurrahman Camî'nin çağdaşı olan Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın başkenti olan Herat şehrinin adı", *Van* (وَان) "Erzenerum ve Azerbaycan arasında bulunan bir Rum şehri", *Yamut / Yomut* (يَمُوت-يُومُوت) "gözleri çekik olan ünlü bir aşiretin adı".

- Eserde Türkçe sözcüklerde (ب) harfi /b/ sesine, (پ) harfi /p/ sesine, (ج) harfi /c/ sesine, (چ) harfi /ç/ sesine, (ك) harfi yerine göre /k/ (Kâf-ı Tazî denildiği zaman) veya /g/ (Kâf-ı Farsî / Acemî denildiği zaman) sesine, (نک) harfi /nġ/ sesine, (ا) harfi /a/ sesine, (آ) harfi a / e sesine, (-) harfi è / ı / i sesine, (ا) harfi o / ö / u / ü sesine denk gelmektedir.

- Eserde Farsça açıklamalarda ez (ز) "-dan / -den" sözcüğü bazen bâ (با) "ile" anlamında kullanılmıştır.

Sonuç

Fevaid-i Ahmedî Farsça ile yazılan Türkçe dil bilgisi ve Türkçe-Farsça sözlük ve Türkçe atasözlerinden ibaret bir eserdir. *Fevaid-i Ahmedî*, Muhammed Mehdi Tebrizî tarafından Seyyid Ahmed Ali Han Bahadırî Bahadır adına 1784 yılında yazılmıştır. Bu eser kısa bir giriş, mukaddime, fasıllar, baplar ve hatimeden ibarettir. Bu fasıllarda Türkçe dil bilgisi kısaca ele alındıktan sonra 19 baptan oluşan Türkçe-Farsça bir sözlük verilmiştir. Hatime bölümünde Türkçe atasözlerine yer verilmiştir.

Eserin sözlük kısmında Türkî-yi Çığatayî, Zeban-ı Rumî, Zeban-ı Özbek terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçelerinin söz varlığına, Zeban-ı Eramine terimleriyle bazen Ermeni dilinin söz varlığına da başvurulmuştur. Dehâkîn veya Dehât terimleriyle bazen köylülerin diline, Avam terimleriyle bazen alt tabakaların diline, Êlat terimleriyle bazen Yörüklerin diline, Elvat ve Evbaş terimleriyle bazen ayak takımı ve serserilerin diline de başvurulmuştur. Sözcük açıklanırken Tazî (Arabî), Hindî terimleriyle bazen maddenin bu dillerdeki karşılığı, bazen Bengale dilinden karşılığı, Etrak-ı Kuhh terimleriyle bazen halis Türklerin dilindeki karşılığı da verilmektedir. Bazen Irak dilindeki biçimi de verilmektedir.

Eserin sözlük kısmında başka sözlüklerde olmayan, nadir bulunan veya ilgi çekici sözcükler vardır. Moğolca, Arapça, Farsça ya da bunlarla ortak olan sözcükler bulunmaktadır. Birçok eskicil öge bulunmaktadır.

Bazı maddelere Türkçe şiir, Farsça şiir veya muamma örneği de verilmiştir. Eserde yalnız sözlü dildeki sözcüklere değil yazılı kaynaklarda bulunan sözcüklere de yer verildiği anlaşılmaktadır. Birçok ağza özellikle Tebriz ağzına ait sözcüklere, birçok özel ada yer verilmiştir.

Eserin birçok yerinde /y/ sesinin yanındaki ünlü değişime uğrayıp daralır (ıy / iy < ay / ey). Öğrenilen geçmiş zaman ve fiil zarfı için -ıp / -ip / -up / -üp eki kullanılır. Fiilin son sesi ünlü ise bu eklerden önce /y/ sesi getirilir, fiilin son sesi açıksa daralır. Ünlülerden sonra bazen direkt -p eki getirilir, ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar.

Zaman çekimlerinde fiilin son sesi ünsüz ise -ır / -ir / -ur / -ür eki kullanılır. Fiilin son sesi ünlü ise direkt -r eki getirilir, ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar. Eserde bazen hece düşmesi görülür.

Eserin sözlük kısmında ses bilgisi açısından ikili biçimler, ikili yazılış biçimleri, bazı yanlışlar bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne büyük sözlük*. İstanbul: Beşir.
- Clauson, Sir G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. London: Oxford Üniversitesi.
- Dehuda, A. E. (1377). *Lügat-Name-yi Dehuda*. Tahran: Müessese-yi Çap ve İntilarat-ı Danişgah-ı Tahran.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und Mongolische elemente im nuepersischen*. Band I-IV. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud: Dîvânu Lugâti't-Türk*. Ankara: TDK.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara Bizim Büro.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Kaçalın, M. (2011). *Niyâzi: Nevâyi'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar (el-Lugâtu'n-Nevâiyye ve'l-istişhâdâtu'l-Cağâtâiyye)*. Ankara: TDK.
- Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Lessing, F. (2003). *Moğolca-Türkçe sözlük*. C I-II. (çev. Günay Karaağaç). Ankara: TDK.
- Mirza Mehdi Han Esterabadi. *Senglah*. İran-Tahran Milli Ktp., Nu. F-1141 el yazması.
- Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî (1342). *Burhan-ı Katı*. C I-V. (haz. Muhammed Muin). Tahran: İbn-i Sina Kitabçısı.
- Necip, E. N. (2008). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*. (çev. İklil Kurban). (2. baskı). Ankara: TDK.

- Orucov, A. (2006). *Azerbaycan dilinin izahlı lüğeti*. C I-IV. Bakı: Şerq-Qerb.
- Rahimi, F. (2012). *Mazharu't-Türki*. Tahran: Endişe-yi Nev.
- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Rahimi, F. (2020). *Muhammed Mehdi Tebrizî: Fevaid-i Ahmedî (Kavaid-i Türkî- lügât-temsilat)*. Tebriz: Ahter.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki.
- Salihpur, C. (1370). *Ferheng-i cami-i Farsi be Türki-yi İstanbuli*. C 1-2. Tebriz: Lale.
- Starostin, S. A., Dybo, A. V. ve Mudrak, O. A. (2003). *An etymological dictionary of Altaic languages*. Leiden / Boston: Brill.
- Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.
- TDK (1993). *Derleme sözlüğü*. C I-IX. (2. baskı). Ankara: TDK.
- TDK (2009). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z. ve Eker, S. (1995). *Türkmence-Türkçe sözlük*. Ankara: Simurg.
- Yaman, E. ve Mahmud, N. (1998). *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi karşılıklar kılavuzu*. Ankara: TDK.
- Yudahin, K. (1988). *Kırgız sözlüğü*. (çev. Abdullah Taymas). Ankara: TDK.

Extended Abstract

The strong structure of Turkish and its strong grammar which originated from the very old Turkish language, have always made it the center of attention and attraction. Throughout history, various dictionaries and grammar works have been created to teach this language to people with other languages, and many Turkish grammar and dictionaries have been created in the Iranian area. Of these, is a work named Fevaid-i Ahmedî that belongs to before the period of Qajar Turkish domination. Fevaid-i Ahmedî is a work consisting of Turkish grammar written in Persian and Turkish-Persian dictionary and Turkish proverbs. Fevaid-i Ahmedî was written by Muhammed Mehdi Tebrizî in the name of Seyyid Ahmed Ali Han Bahadır in 1784. In this study, after a short introduction, has been given information about this work and analyzed with the subheadings of “Presentation and Layout of the Work”, “Manuscripts Copies of the Work”, “Studies on the Work”, “Evaluation of the Work In Terms of Lexicology And Lexicography” under the heading of “Fevaid-i Ahmedî”.

Fevaid-i Ahmedî consists of a short introduction, entrance, parts, topics, and final sections. In these parts, after the Turkish grammar was shortly discussed, a Turkish-Persian dictionary consisting of 19 topics was given. Turkish proverbs are included in the final section. The work ended with the last word and some grammar explanations written after the final section. There are two manuscript copies of this work in Iranian libraries. This work was published by Farhad Rahimi in Tabriz in 2020.

The author named the grammar part as Kavaid-i Tirkî and used the term Turkî while using the name of this language in various parts of grammar and dictionary explanations. At the beginning of the dictionary section, the author stated that due to the diversity of the Turkish

language, only the glossaries valid in Iran and Azerbaijan are provided. Many phrases are also included in the dictionary. The term Türkî-yi Azerbaijan was also used in the work.

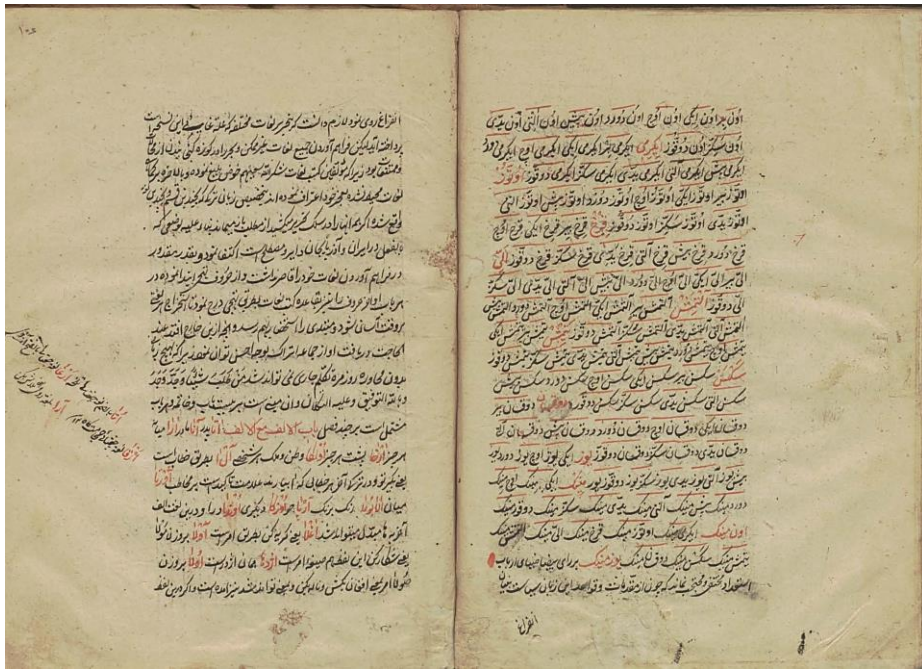
The vocabulary of these dialects of the Turkish language was sometimes used by using the terms Türkî-yi Chîğatayî, Zeban-ı Rumî, Zeban-ı Özbek in the dictionary part of the work. Sometimes the vocabulary of the Armenian language was used by using the term Zeban-ı Eramine.

In the dictionary part of the work, by using the terms Türkî-yi Chîğatayî, Zeban-ı Rumî, Zeban-ı Özbek, the vocabulary of these dialects of the Turkish language were used. Sometimes the vocabulary of the Armenian language was also used by using the term Zeban-ı Eramine. Sometimes the language of the villagers was used by using the terms Dehâkîn or Dahât. Sometimes the language of the substrates was used using the term Avam. Sometimes the language of the nomads was used by using the term Êlat. Sometimes the language of the footpads and punks was also used by using the terms Elvat and Evbaş. When explaining the word, sometimes the equivalent of the item in these languages is given by using the terms Tazî (Arabi) and Hindi. Sometimes Bengale language equivalent is also given. Sometimes the equivalent of pure Turkic language is given by using the term Etrak-ı Kuhh. Sometimes the Iraqi language format is also given.

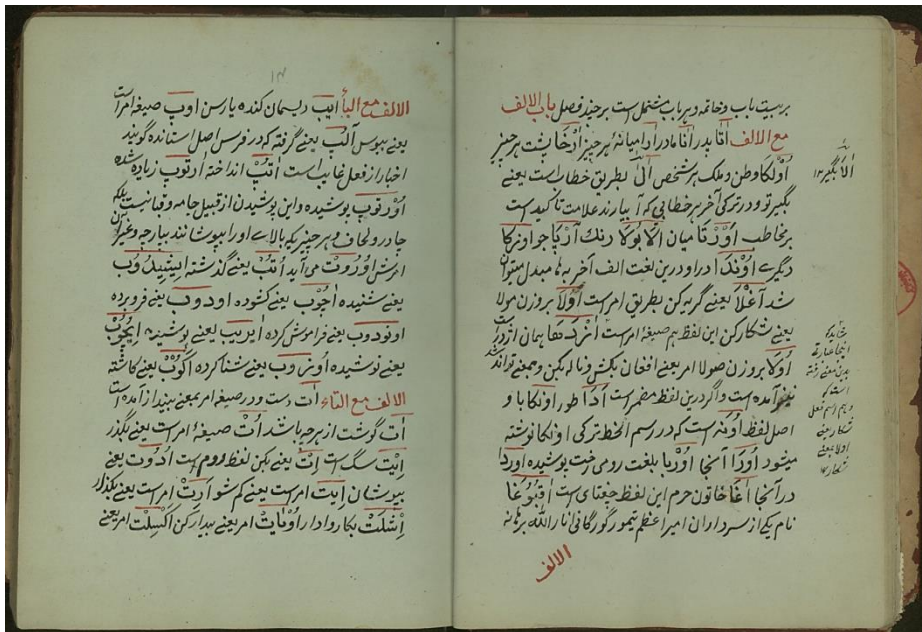
In the work, in tense conjugations if the last sound of the verb is consonant, the suffix -ir / -ir / -ur / -ür is introduced, if the last sound of the verb is vocal, usually a suffix -r is introduced directly but sometimes the final voice of the verb changes. Sometimes the syllable drops in the work.

Some items are also given Turkish poetry example, Persian poetry example or conundrum example. Binary spelling forms can be seen in the work. Binary formats are seen in terms of phonetics. In the dictionary part of the work, there are Mongolian words or common words with Mongolian. In the dictionary part of the work, there are Arabic words or common words with Arabic. In the dictionary part of the work, there are Persian words or common words with Persian. The work contains words that are not found in other dictionaries or that are rare or interesting. There are many old items in the work. It is understood that the dictionary part of the work includes not only the words in the spoken language but also the words in the written sources. There are many words of local dialects in the work especially the words of the Tabriz dialect. There are some private names in the work. Some items in the dictionary are wrong.

A nüshası

B Nühası

Foto 1, 2: Nüşhaların tıpkıbasımından örnekler

